

# OVER TAAL

- 87** Interview  
*Professor pragma-dialectiek: Frans van Eemeren -  
Claudia Ruigendijk*
- 90** Taalwerk  
*'Begin met de prise in te steken.' De Pfaffs ondertiteld in  
Nederland en Vlaanderen - Niels De Boeck en Albert Oosterhof*
- 93** Taalkronkels  
*'Waf?', zei de hond. 'Sterf?', zei de mens - Wout Engels*
- 94** Idioom & Co  
*Het hoddelijke monster - Michiel Leen*
- 96** Broodje taal  
*Komieke klemtonen in eigenaardige eigennamen - Karen De  
Loenen*
- 98** Interview  
*Johan Verstreken: zorgen voor het Nederlands - Natalie Hulsen*
- 101** Taalwerk  
*Het aanbod Nederlands in Franstalig België - Philippe  
Hiligsmann*
- 104** Dossier  
*Recentere ontwikkelingen in de variatielinguïstiek - Johan  
Taeldeman*
- 107** Te boek  
*Belgisch Frans - Hugo Brouckaert  
Fout is soms goed - Ann Jansen  
Woordenboek Afrikaans en Nederlands - Filip Devos  
Het lichaam in de dialecten - Filip Devos*
- 111** Column  
*Met de ICT'ers op wandel - Hugo Brouckaert*
- 112** Quiz over taal  
*Test uw kennis van het Nederlands - Natalie Hulsen*

Tijdschrift over taal,  
tekst en communicatie



# Interview

## Professor pragma-dialectiek: Frans van Eemeren

CLAUDIA RUIGENDIJK

---

*Een argumentatietheorie bedenken je niet een-twee-drie. Em. prof. dr. Frans van Eemeren was er dan ook zo'n 35 jaar mee zoet. Ruim 60 boeken en 450 publicaties later mocht hij per 1 april met emeritaat. Al betekende dat nog lang geen afscheid. 'Mijn agenda voor dit jaar is al helemaal vol.'*

*Waarmee precies?*

**E**r schuilt wel een kleine opportunist in mij. Ik realiseer me dat ik nu de keuze heb om alleen nog maar dingen te doen die ik leuk vind, of in ieder geval de moeite waard. Ik heb nog allerlei plannen. Er zijn een aantal publicaties en onderzoeksprojecten die moeten worden afgerond en ik geef veel *key note*-speeches in het buitenland. Maar tegen de vervelendere dingen als administratie en vergaderingen kan ik nu 'nee' zeggen. Dat is de prettige kant van een emeritaat.

*En de minder prettige kant?*

Om te zien dat je de 65 nadert terwijl je eigenlijk net zo lekker bezig bent. Aan de andere kant is het ook goed dat iemand anders na al die jaren over de leerstoelgroep de leiding krijgt. Gelukkig hebben we heel geschikte en gemotiveerde stafleden; ik heb er alle vertrouwen in dat de onderzoeksprojecten bij hen in goede handen zijn.

*Hebt u er moeite mee gehad om het allemaal uit handen te geven?*

Jazeker. Maar ik denk dat het belangrijk is om dat wel te doen. Sinds 1 april zit ik ook niet meer op de faculteit. Ik wilde degenen die het overnemen een eerlijke kans geven. Zij mogen niet het gevoel hebben dat ik ze op de vingers kijk.

*In één zin: wat is pragma-dialectiek?*

Dialectiek is dat je argumentatie in een context plaatst van een kritische discussie met anderen, met mensen



die het er niet mee eens kunnen zijn. En pragmatiek wil zeggen dat je het hebt over argumentatie in heel gewone taal, waarin dingen impliciet of ambigu kunnen zijn en waarbij je soms de context nodig hebt om alles volledig te begrijpen.

*Dat kan ook bijna niet in één zin. Maar die kritische discussie, hoe moeten we dat zien?*

We werken met een zogeheten ideaalmodel voor een kritische discussie. Discussie in de breedste zin van het woord; het kan ook om een schriftelijk betoog gaan waarbij de lezer een potentiële tegenstander is van het standpunt. Met het ideaalmodel kun je argumentatie reconstrueren en toetsen. We hebben een aantal discussieregels geformuleerd en als je in de reconstructie ziet dat die worden overtreden, dan is er theoretisch gezien

sprake van een drogreden, omdat de discussiezet niet bijdraagt aan de oplossing van het verschil van mening.

De meeste drogredenen heb ik zelf ook wel op mijn repertoire.

*Dat ideaalmodel vertelt ons dus hoe we moeten argumenteren?*

Ik ben blij dat je dat vraagt. Want nee, het is een middel om iets zinnigs over argumentatie te kunnen zeggen. Het model dient als basis en is gebaseerd op normen waar argumentatie aan moet voldoen om redelijk te zijn.

*Eigenlijk willen jullie er gewoon mee laten zien hoe mensen argumenteren?*

En dat op een systematische manier. Mensen discussiëren natuurlijk niet volgens een ideaalmodel. Rob Grootendorst – met wie ik de pragma-dialectiek heb ontwikkeld – en ik hebben daarom altijd al geprobeerd de stap te zetten van abstracte modellen naar de argumentatieve realiteit. Als je kijkt naar wat we allemaal hebben gedaan, dan zie je dat het filosoferen over redelijkheid en het ideaalmodel slechts het begin was. Daarna zijn we dat model gaan testen, om te kijken of het wel alle drogredenen dekte. Dat was al een stap dichterbij de realiteit, maar nog niet helemaal. Er moest empirisch onderzoek komen, om te kijken in hoeverre de normen die gewone taalgebruikers voor het argumenteren aanleggen in overeenstemming zijn met ons redelijkheidsideaal. Uit die onderzoeken blijkt dat dat in sterke mate zo is.

*En toen waren jullie klaar?*

Zeker niet. Er was altijd iets wat ontbrak – maar je kunt nu eenmaal niet alles tegelijk uitzoeken – namelijk dat mensen helemaal niet alleen maar redelijk proberen te zijn, of in ieder geval de indruk willen wekken dat ze dat zijn; ze willen ook overtuigen. Daarom hebben we een retorische dimensie aan de theorie toegevoegd die laat zien hoe mensen binnen de bestaande redelijkheidsnormen manoeuvreren om effectief te kunnen zijn. Dat concept hebben Peter Houtlosser – met wie ik dit onderzoeksproject destijds gestart ben – en ik toen *strategisch manoeuvreren* genoemd.

*Maar kan dat wel, retorische trucjes uithalen en toch redelijk blijven?*

Ja hoor. Er wordt wel vaker gedacht dat dialectica en retorica elkaar bijten. Maar eigenlijk zie je al bij Aristoteles terug dat het een het ander niet uit hoeft te sluiten. Je kunt beide gebieden natuurlijk zo definiëren dat ze onverenigbaar zijn. Maar waarom zou je dat willen, dachten Peter en ik. De retorica heeft zinnige dingen te zeggen over effectiviteit in reële contexten en dialectica over redelijkheid in de zin van algemene regels. Die twee dingen kun je toch best bij elkaar brengen? En als je zo eens om je heen kijkt – daar heb ik verder geen empirische evidentie voor, hoor –

dan zie je dat mensen best voor rede vatbaar zijn, maar soms raken ze opgewonden of er is een groot belang mee gemoeid en dan gaan ze andere dingen doen om de zaken naar hun hand te zetten. Je ziet in de praktijk dat het streven naar effectiviteit en het handhaven van de redelijkheid steeds beide vertegenwoordigd zijn. Maar goed, er is natuurlijk wel een potentiële spanning. Vandaar ook de term *strategisch manoeuvreren*.

*Hoe doe je dat, strategisch manoeuvreren?*

Dat hangt af van de situatie. Het idee is dat men in elke argumentatieve situatie de keuze heeft uit een aantal mogelijke zetten om de andere partij te overtuigen. De gedachte is dan dat men de zet zal proberen te kiezen die het meeste effect sorteert, binnen de grenzen van de redelijkheid. Dat is dan zogezegd een geslaagde strategische manoeuvre. Wordt de redelijkheidsgrens overschreden, dan ontspoort de manoeuvre en spreken we dus van een drogreden.

*Hoe staat het onderzoek ervoor?*

Daar zitten we middenin. Je kunt met strategisch manoeuvreren namelijk ook meer zeggen over de communicatieve context of het communicatieve domein waarbinnen mensen argumenteren. En daar heb je er oneindig veel van: het interpersoonlijke, maar ook het juridische en politieke domein, en ga zo maar door. Dat maakt het juist zo interessant, want die domeinen zijn allemaal op een bepaalde manier geïnstitutionaliseerd. Daardoor kunnen de grenzen van redelijkheid tussen die domeinen verschillen.

Als je zo eens om je heen kijkt, dan zie je dat mensen best voor rede vatbaar zijn.

*Kunt u een voorbeeld geven?*

In de strafrechtspraak mag in Nederland geen gebruik worden gemaakt van argumentatie gebaseerd op een analogie, terwijl dat in een andere context geen probleem is, mits de vergelijking opgaat natuurlijk. Binnen alle domeinen geldt in ieder geval een soort intersubjectieve overeenstemming over wat wel en niet adequaat is. En we dachten, als je daar nu eens goed naar kijkt, en die domeinen goed probeert te beschrijven, dan kun je kijken op welke manier die van invloed zijn op hoe er geargumenteed wordt en de evaluatie daarop afstemmen.

*Een drogreden is dus niet altijd een drogreden ...*

Klopt. Neem een beroep op autoriteit: dat hoeft helemaal niet drogredelijk te zijn. Soms is autoriteit zelfs het enige waar je op af kunt gaan. Als een Spanjaard zegt: 'Dit is een correcte Spaanse zin', dan geloof je dat. Maar als jij mij citeert en je schrijft het omgekeerde op van wat ik gezegd heb, dan is dat natuurlijk fout. Maar de vraag is waar precies de grens ligt. Je kunt proberen daar algemene criteria voor op te stellen, maar het kan best zijn dat een bepaalde autoriteit in de rechtspraak wel geldig is, en in de wetenschap niet. Dus dan zit het drogredelijke 'm niet zozeer in

het beroep op autoriteit zelf, maar in de institutionele context waarbinnen dat beroep gedaan wordt. Om te bepalen of iets een drogreden is, heb je dus meer nodig dan algemene normen.

*Is er een drogreden die uw nekharen overeind doet staan?*

Nee. Waar ik me aan stoort, is als iemand niet wil zien dat iets een drogreden is omdat de betreffende argumentatie niet het verschil van mening niet oplost, maar deze zet om ethische of psychologische redenen toch verantwoord vindt. Het bekende voorbeeld is de *tu quoque*, waarbij een vader die ketterroker is tegen zijn dochter zegt: 'Meisje, jij moet niet roken, dat is slecht voor je.' Het antwoord is dan: 'Maar je rookt zelf ook, pa.' Natuurlijk denk je in eerste instantie: hoe kan iemand nu advies geven over niet-roken terwijl die zelf rookt. Maar als je goed nadenkt, dan moet je – en zeker als je student bent – ook begrijpen dat iemand die zelf rookt best gelijk kan hebben in het andere mensen afraden om te roken. Wat iemand zelf doet, is in de regel voor de houdbaarheid van het standpunt niet relevant.

*Het is moeilijk voor te stellen, maar gebruikt u zelf wel eens een drogreden?*

Ik denk dat niemand daar vrij van is. En dat is ook niet erg. Het zijn gewoon uitgliders in het overtuigingsproces. Ik denk alleen wel dat ik er alerter op ben dan veel anderen, want ik heb natuurlijk veel drogredentraining gehad. Maar ja, de meeste drogredenen heb ik zelf ook wel op mijn repertoire.

## Biografie

Frans H. van Eemeren (1946) is emeritus professor van de leerstoelgroep Taalbeheersing, Argumentatietheorie en Retorica aan de Universiteit van Amsterdam. Samen met Rob Grootendorst (1944-2000) ontwikkelde hij de invloedrijke pragma-dialectische argumentatietheorie. Daarnaast is hij onder andere voorzitter van de *International Society for the Study of Argumentation* (ISSA) en hoofdredacteur van de gerenommeerde vaktijdschriften *Argumentation* en *Journal of Argumentation in Context*. Tweemaal ontving hij de *Daniel Rohrer Award for excellent research* en vorig jaar verleende de Universiteit van Lugano, Zwitserland, hem een eredoctoraat. De meest prestigieuze prijs die hij ontving, was de Amerikaanse *Distinguished Scholar Award* van de *National Communication Association*: nooit eerder werd deze aan een buitenlandse professor uitgereikt.

## Gedragscode gebaseerd op het ideaalmodel van regels voor een kritische discussie

### 1. Vrijheidsregel

De discussianten mogen elkaar niet beletten standpunten of twijfel naar voren te brengen.

### 2. Verdedigingsplichtregel

Een discussiant die een standpunt naar voren brengt, mag niet weigeren dit standpunt desgevraagd te verdedigen.

### 3. Standpuntsregel

Een aanval op een standpunt mag geen betrekking hebben op een standpunt dat niet werkelijk door de andere partij naar voren is gebracht.

### 4. Relevantieregel

Een standpunt mag niet worden verdedigd door non-argumentatie naar voren te brengen of argumentatie die geen betrekking heeft op het standpunt.

### 5. Verzwegen-argumentregel

Iemand mag de tegenpartij niet ten onrechte verzwegen argumenten toeschrijven of zich aan de verantwoordelijkheid voor een van zijn eigen verzwegen argumenten onttrekken.

### 6. Uitgangspuntregel

Iemand mag niet ten onrechte iets als gemeenschappelijk uitgangspunt presenteren of ten onrechte ontkennen dat iets een gemeenschappelijk uitgangspunt is.

### 7. Geldigheidsregel

De redeneringen die in de argumentatie als formeel geldig worden voorgesteld mogen geen logische fouten bevatten.

### 8. Argumentatieschemaregel

Een niet door een formeel geldige redenering bewezen standpunt mag niet als afdoende verdedigd worden beschouwd als de verdediging niet plaatsvindt door middel van een geschikt argumentatieschema dat correct is toegepast.

### 9. Afsluitingsregel

Een niet-afdoende verdediging van een standpunt mag niet leiden tot het handhaven van dit standpunt door de protagonist en een afdoende verdediging van een standpunt mag niet leiden tot het handhaven van twijfel aan het standpunt door de antagonist.

### 10. Taalgebruikregel

De discussianten mogen geen formuleringen gebruiken die onvoldoende duidelijk of verwarrend dubbelzinnig zijn en ze mogen de formuleringen van de tegenpartij niet opzettelijk verkeerd interpreteren.

# Taalwerk

## ‘Begin met de prise in te steken.’ De Pfaffs ondertiteld in Nederland en Vlaanderen

NIELS DE BOECK EN ALBERT OOSTERHOF



*Het is al lang geen uitzondering meer om tussentaal op de televisie te horen. Het taalgebruik in de talloze soapseries en realityreeksen die op ons worden losgelaten, is daar het levende bewijs van. Maar wat gebeurt er met die gesproken tussentaal als het programma in kwestie ondertiteld wordt? Bij de ondertiteling van de Vlaamse realityreeks De Pfaffs – een door VTM uitgezonden reeks waarin het leven van ex-voetballer Jean-Marie Pfaff en zijn familie in beeld wordt gebracht – is dat vrij eenvoudig: tussentalige*



*woorden glippen daarin wel eens door de mazen van het net en worden op exact dezelfde manier als in de originele spraak weergegeven in de ondertiteling. Wanneer een personage in de reeks bijvoorbeeld praat over een prise, dan wordt dat ook zo in de ondertiteling geschreven. Over een stekker valt er niets te lezen.*

### ‘Amaai, mijne frak!’ of ‘Och, m’n jas!’? Het onderzoek van De Boeck (2010)

**I**n deze bijdrage presenteren we enkele resultaten uit een onderzoek dat in 2010 door de eerste auteur werd uitgevoerd in het kader van zijn bachelorscriptie (De Boeck 2010). Om duidelijk te maken waar het in dit werk over gaat, geven we een voorbeeld van een passage uit *De Pfaffs*. Jean-Marie Pfaff helpt in een bepaalde aflevering mee bij een verhuizing. Hij tilt een voorwerp op dat beduidend zwaarder is dan verwacht en roept uit: ‘Amaai, mijne frak!’ Bij veel Vlamingen klinkt deze uitdrukking ongetwijfeld bekend in de oren.

Het is een veelgebruikte uitdrukking die, ook volgens internetbronnen zoals [www.vlaamswwoordenboek.be](http://www.vlaamswwoordenboek.be), verwondering uitdrukt. (Vgl. het Noord-Nederlandse ‘krijg nou wat!’ en allerlei varianten of de vaste kreet van Loeki de Leeuw ‘asjemenou!’.) Voor Nederlanders daarentegen kan de uitdrukking problemen opleveren. Wie deze wending nog nooit gehoord heeft, kan moeilijk bepalen wat ze betekent. Giswerk is in dit geval echter niet aan te raden, omdat het tot onjuiste en zelfs lachwekkende interpretaties kan leiden.

De realityreeks over de familie Pfaff wordt ook in Nederland uitgezonden. Uniek aan dit programma is dat het in beide gebieden ook ondertiteld wordt. Terwijl de Vlaamse ondertitels het echter hebben over ‘amaai, mijne frak’, verschijnt er een opvallend andere ondertitel in de Nederlandse versie. De uitroep van Jean-Marie Pfaff wordt ondertiteld als ‘och, m’n jas!’. De ondertitelaar kent de Vlaamse uitroep niet en vertaalt deze letterlijk naar het Standaardnederlands, waarmee de betekenis van het origineel geheel verloren gaat. Zo’n opmerkelijke ‘vertaling’ in de Nederlandse ondertiteling geeft aanleiding tot verder onderzoek. Gaat het hier om een toevallige en eenmalige fout of zijn er meer gevallen te vinden? Blijft het verder beperkt tot problemen die ontstaan door typisch Vlaamse woorden en uitdrukkingen of zijn er nog andere verschillen tussen de Vlaamse en Nederlandse ondertiteling van een en dezelfde reeks? Daarnaast wordt er aandacht besteed aan de richtlijnen die gehanteerd worden door zenders/firma’s die ondertiteling verzorgen.

In dit artikel zullen we uiteraard niet in kunnen gaan op alle punten uit het werk van De Boeck (2010). We zullen ons vooral richten op één bepaald onderwerp, namelijk de manier waarop in de ondertiteling wordt omgegaan met tussentaal.

### Vlaamse ondertiteling

De voorbeelden van tussentaal in de Vlaamse ondertiteling van *De Pfaffs* zijn legio. Op het gebied van het lexicon is de genoemde *prise* een duidelijk voorbeeld. Op een gegeven moment wordt er ook gesproken over een *vijs*. In de ondertiteling wordt dit niet vervangen door een *schroef*, maar kunnen we gewoon *vijs* lezen.

Omdat de meeste personages uit *De Pfaffs* uit het Brabantse dialectgebied komen, is het geen wonder dat mannelijke persoonsnamen wel eens het lidwoord *de* krijgen. Hoewel dit geen Standaardnederlands is, verschijnt het lidwoord in een aantal gevallen toch in de ondertiteling. Kijkers kunnen onder andere lezen dat *de* Nicolas aanwezig is op een feest en dat *de* Gooris geen kaas gegeten heeft van mode. (Opvallend is overigens dat er gesproken wordt van *de* Gooris, terwijl het normaal gesproken voornamen zijn die een lidwoord krijgen, vgl. *de* Sam.)

Ook de morfologie blijft niet gespaard van tussentaal en dat is opnieuw te zien in de Vlaamse ondertiteling van *De Pfaffs*. Diminutiefvormen op *-ke* zijn veertig keer te horen in een willekeurig geselecteerd fragment van ongeveer dertig minuten. In de volgende tabel wordt een overzichtje gegeven van verschillende varianten van het verkleinwoordje die gebruikt worden (of juist achterwege blijven) in de ondertiteling in Nederland en Vlaanderen. De diminutiefvorm op *-ke* verschijnt veertien keer op dezelfde tussentalige manier in de ondertiteling. Zo wandelt de familie Pfaff op een gegeven moment in de richting van witte *parasollekes* en zet een van de personages zijn *brilleke* op.

	aantal in Vl. ondertitels	aantal in Nl. ondertitels
'-ke'	14	0
'-je' (of andere standaardtalige diminutiefuitgang)	18	10
weglating diminutiefvorm	4	15
woord in kwestie niet vertaald	4	15
totaal	40	40

Tabel 1: Frequentie van de verschillende diminutiefsuffixen in de ondertiteling

Kort gezegd is tussentaal in de Vlaamse ondertiteling van *De Pfaffs* geen uitzondering. Bovendien wordt haast alles ondertiteld wat de personages zeggen: tussenwerpsels en onafgewerkte zinnen krijgen elk hun plaats onderaan het scherm.

## Nederlandse ondertiteling

De realityreeks over de familie Pfaff wordt zoals gezegd ook in Nederland uitgezonden, namelijk door de commerciële televisiezender RTL. Net als in Vlaanderen wordt het programma eveneens ondertiteld aan de andere kant van de landsgrens. Het is interessant om eens te kijken hoe de ondertitels er in Nederland uitzien.

Wat meteen opvalt, is het aantal ondertitels. De geselecteerde dertig minuten beeldmateriaal stemmen overeen met 456 gesproken taaluitingen. Daarvan verschijnen er in de Nederlandse versie van *De Pfaffs* 321 in de ondertiteling. In vergelijking met Vlaanderen is dat opvallend minder. Daar worden maar liefst 454 van de gesproken taaluitingen ondertiteld. Procentueel gezien wordt er in Nederland dus 70,4% van de gesproken taaluitingen ondertiteld. In Vlaanderen is dat 99,6%. Dit heeft in de eerste plaats te maken met tussenwerpsels en onafgewerkte zinnen. In de Nederlandse versie worden die niet ondertiteld, waardoor er automatisch veel minder ondertitels op het scherm verschijnen. Bovendien worden Nederlanders evenmin ondertiteld in de Nederlandse versie van *De Pfaffs*; in Vlaanderen gebeurt dat wel. Hoewel het aandeel Nederlanders hoe dan ook in het televisieprogramma beperkt is, werkt dit ook het verschil in aantal ondertitels in de hand.

Wat gebeurt er nu met die tussentaal? In tegenstelling tot de Vlaamse ondertitels is er in de Nederlandse geen enkel spoor van tussentaal te vinden. (Dat komt bijvoorbeeld ook naar voren uit voorgaande tabel met gegevens over het gebruik van diminutiefvormen in de ondertiteling.) Dat is ook heel logisch: de hoofdpersonages die aan het woord zijn, spreken een Brabants gekleurde tussentaal die door Nederlanders niet gebruikt wordt en misschien zelfs moeilijk verstaanbaar is. Ondertitelen in het Standaardnederlands is daarom een logische keuze.

## Functie

We weten nu dat er opmerkelijke verschillen zijn tussen de Vlaamse en de Nederlandse ondertiteling van *De Pfaffs*. De verschillen hebben zowel te maken met het gebruik van tussentaal als met het aantal ondertitels. Een mogelijke verklaring hiervoor is te vinden bij de functie van de ondertiteling. De Vlaamse kijker is het meest vertrouwd met de Vlaamse (Brabantse) tussentaal en begrijpt daarom vaak meteen wat de personages zeggen. De ondertiteling heeft voor die kijkers dan ook eerder een ondersteunende functie en bestaat eerder uit een letterlijke transcriptie van de gesproken tekst. Dit verklaart meteen waarom de tussentalige woordenschat zonder schroom in de ondertiteling verschijnt en waarom haast alle taaluitingen, inclusief de onafgewerkte zinnen en tussenwerpsels, worden weergegeven. De ondertiteling helpt met andere woorden de Vlaamse kijker bij het *verstaan* (in de zin van 'wat gezegd wordt zó horen dat men het vervolgens kan begrijpen') van de gesproken tekst.

In de Nederlandse versie daarentegen bestaat de ondertiteling veeleer uit een vertaling van de gesproken tussentaal naar het Standaardnederlands. Zoals eerder geschreven *begrijpen* veel Nederlanders de gesproken tussentaal helemaal niet en die kan dan ook moeilijk in de ondertiteling overgenomen worden.

---

Hoe kan het verschil verklaard worden in het aantal taaluitingen dat ondertiteld wordt (321/456 voor Nederland en 454/456 voor Vlaanderen)? Een misschien wat vergezochte, maar wel originele verklaring is dat dit te maken kan hebben met ‘onzekerheidsvermijding’. Uit het vakgebied van de Interculturele Communicatie is bekend dat Vlamingen meer dan Nederlanders geneigd (zouden) zijn om alles onder controle te willen hebben en elke mogelijke onzekerheid te vermijden. Een ondertitelaar die consequent *alle* uitingen ondertitelt, zou gedreven kunnen zijn door de neiging om komaf te maken met elke potentiële onduidelijkheid of onzekerheid bij het volgen van *De Pfaffs*.

## Niet altijd even geslaagd

Hoewel de Nederlandse ondertitelaars hun best doen om voor de tussentalige uitingen een gepast Algemeen Nederlands equivalent te vinden, slaan ze de bal wel eens mis. Sommige taaluitingen worden dan op een verkeerde manier geïnterpreteerd en ondertiteld. Het grote probleem ligt ongetwijfeld bij de verstaanbaarheid van het Brabantse accent en de geringe kennis van Vlaamse tussentalige woorden, waardoor de gekste woorden en constructies in de ondertiteling opduiken. In het bestudeerde beeldmateriaal van dertig minuten komt een fragment voor waarin een personage vraagt *ben je mij al aan het stylen*. Omdat *aan het* zeer slordig en tussentalig wordt uitgesproken, klinkt het in dat fragment eerder als [ɔnt]. Deze uitspraak schept de nodige verwarring voor Nederlandse ondertitelaars, want in datzelfde fragment verschijnt er in de Nederlandse versie van *De Pfaffs* de volgende ondertitel: *wil je me al ontstylen*. Twee verschillende transcripties die loodrecht op elkaar staan. Bovendien is dit lang niet het enige voorbeeld waarin net het tegenovergestelde van de gesproken tekst in de Nederlandse ondertiteling uitgedrukt wordt. Op een gegeven moment zegt een personage dat hij geluk heeft dat hij twee dozen behangplak gekocht heeft: *chance dat ik er twee gekocht heb*. In de Nederlandse variant lijkt het dan weer alsof hij dat net niet gedaan heeft en daar nu spijt van heeft: *ik had er twee moeten kopen*.

Daarnaast komen er in de Nederlandse ondertiteling ook zinnen voor die in de verste verte niet meer lijken op de gesproken taaluitingen. Wanneer we de Vlaamse ondertiteling *ja, die moest daar niet zitten* vergelijken met de overeenstemmende Nederlandse, lezen we *zet jij de thermostaat...* Beide ondertitels hebben niets met elkaar te maken. De Vlaamse geeft correct weer wat er op dat moment gezegd wordt, de Nederlandse wijkt in dit geval af. Soortgelijke voorbeelden zijn de Vlaamse ondertitels *je hebt al lippenstift voor je lief opgedaan* en *nee, voor haar werk* die in Nederland *ik doe daar m'n best niet voor* respectievelijk *hij hoeft vandaag niet te werken* luiden.

De Nederlandse ondertitelaars zeggen gebruik te maken van een Vlaams woordenboek om voor hen onbekende woorden en uitdrukkingen op te zoeken, maar ze slagen er klaarblijkelijk niet in om op basis daarvan alles correct te ondertiteln. Vermoedelijk ligt het probleem dus eerder bij de uitspraak van de personages zelf.

## Besluit

In de realityreeks *De Pfaffs* wordt er flink wat tussentaal gebruikt. Het is aan de ondertitelaars om uit te maken hoe hier bij het opstellen van de ondertiteling precies mee moet worden omgesprongen. In Vlaanderen schuwen die ondertitelaars tussentaal in elk geval niet en plaatsen ze vormen in de ondertiteling die afwijken van het Standaardnederlands. Ze dient bijgevolg eerder als een soort van ondersteuning voor de Vlaamse kijker, wat een letterlijke transcriptie van de gesproken tekst, inclusief de tussenwerpsels en onafgewerkte zinnen, rechtvaardigt.

In Nederland wordt er dan weer gekozen voor een ondertiteling die volledig in het Standaardnederlands staat. Bovendien ondertitelt men enkel de essentiële taaluitingen. De functie van de Nederlandse ondertiteling wijkt dan ook af van de Vlaamse: ze vertaalt de tussentalige uitspraken voor die Nederlanders die niet erg vertrouwd zijn met het accent en de woordenschat. Opvallend hierbij is dat het vertaalwerk geen koud kunstje blijkt voor de Nederlandse ondertitelaars. De voorbeelden van foutieve ondertitels zijn daar het bewijs van. Hierbij kunnen we ons afvragen of de hulp van een Vlaamse correspondent geen goede oplossing kan bieden. De Vlaamse ondertiteling van *De Pfaffs* zou evengoed als basis kunnen dienen bij het opstellen van de Nederlandse ondertitels (wat nu niet het geval blijkt te zijn). Op die manier kunnen er ongetwijfeld al veel fouten worden vermeden.

De Vlaamse ondertiteling bij *De Pfaffs* mag dan wel een ondersteunende functie hebben voor de kijker, toch kunnen we ons ook hierbij enkele vragen stellen. Komt, naast gesproken tussentaal op televisie, nu ook vaker *geschreven tussentaal* in de ondertiteling voor? De tussentalige ondertiteling van de reeks rond de familie Pfaff is in elk geval geen uitzondering. Wint de herkenbaarheid voor het publiek het dan van de taalzorg of zou er beter strenger gewaakt worden over de taal in ondertiteling?

---

## Literatuur

De Boeck, Niels (2010), *'Amaai mijne frak' of 'Och, mijn jas'. Een corpusgebaseerde studie naar intralinguale ondertiteling van De Pfaffs in Vlaanderen en Nederland*. Bachelorscriptie, Universiteit Gent.

---

Niels De Boeck is leerkracht *Expressie en Nederlands* en doceert *Drama in het Deeltijds Kunstonderwijs*. Hij maakte aan de UGent een bachelorscriptie over ondertiteling van *De Pfaffs*. Albert Oosterhof begeleidde hem daarbij en is inmiddels verbonden aan de *Subfaculteit Toegepaste Taalkunde van Lessius/KULeuven*.

e-mail: niels.deboeck@telenet.be en albert.oosterhof@lessius.eu



# Taalkronkels

## 'Waf!', zei de hond. 'Sterf!', zei de mens

WOUT ENGELS



**O**oit was er een tijd dat de dieren nog spraken. En de mensen niet. Waarschijnlijk was het best aangenaam toen. En ook al weten we dat dieren nooit gesproken hebben, het is niet zo moeilijk om zich het tegendeel in te beelden. De koe zou tegen haar kalfje zeggen dat het niet zo dichtbij het bos mocht rondwalen, in plaats van te moeten staan loeien. De hond zou aan zijn baasje duidelijk kunnen maken dat hij die vieze hondenbrokken niet lust en er genoeg van heeft elke dag dezelfde rommel te eten. Hij wil biefstuk, liefst met barbecuekruiden. Zou de wereld er beter van worden als dieren taal beheersten? Misschien wel. Zou de wereld er slechter van worden als de mens dat niet meer deed? Men zou kunnen zeggen dat we dan terug naar de prehistorie worden gekatapulteerd en balanceerend aan een boomtak vlooien uit elkaars pels zitten te pulken. Maar taal brengt zoveel negatieve gevolgen met zich, dat we daar zeker even bij kunnen stilstaan. Een hond blaft omdat hij honger heeft en niet omdat hij je in de val wil lokken, afpersen en vermoorden. Mensen gebruiken taal om te liegen en bedriegen, macht te verwerven en zichzelf te verrijken. De lijst voorbeelden is onuitputtelijk. Toen Hitler zei dat hij iedere Duitser een gloednieuwe Volkswagen zou geven, was dat niet om gezellige uitstapjes met het gezin te bevorderen. Nee, hij zag de productie van Volkswagens als ideaal opstapje om de Duitsers te bewapenen, en verbreedde de Autobahnen om tanks naar België en Frankrijk te sturen. Een hond zou daar nooit mee weggkomen, omdat hij alleen kan blaffen.

Zijn perverse en kwade gedachten nu inherent aan taal? Of heeft de mens taal misbruikt om zijn duivelse plan-

nen te kunnen realiseren? Een feit waar we niet omheen kunnen is dat ongeveer al het slechte dat er gebeurt in de wereld het resultaat is van een taalhandeling. Stalin hinnikte niet toen hij het signaal gaf om de Grote Uitzuivering te starten, hij zei dat met woorden. Een schaap dat in de wei staat te blèten, zal nooit een dictatoriale massamoordenaar worden. De kracht en impact van taal worden vaak onderschat. Van het kwetsende 'trut', tot de 'go' die een kernbom doet lanceren, op elk niveau kan taal kwaad aanrichten. Niet voor niets zegt men dat de enige periode dat een mens echt eerlijk en onbaatzuchtig kan zijn, de periode is waarin hij of zij nog niet kan praten, namelijk als baby.

Natuurlijk mogen we niet té kort door de bocht gaan. Taal kan men ook gebruiken om goede en lieve dingen over te brengen, om te zeggen dat je van iemand houdt, om iemand een complimentje te geven of te feliciteren. Maar zelfs dan is een taalhandeling zelden puur en eerlijk. Als je collega tegen je zegt 'je ziet er goed uit vandaag', zal hij daar vaak mee bedoelen 'zullen we naar een motel rijden?'. Als je je baas een goedmorgen wenst, vraag je impliciet opslag. Ligt dat aan de mensheid of is het een onvermijdelijk gevolg van taal? Waarschijnlijk een combinatie van de twee. Zou het beter zijn zonder taal? De kans is reëel. In een ideale wereld bestaat taal niet, haten we niemand, en loeien, blaffen en miauwen we vredelievend, eerlijk en onbaatzuchtig door de velden en bossen, terwijl we vlooien uit elkaars pels pulken en aan een boomtak hangen. Is dat achteruitgang? Was de Tweede Wereldoorlog vooruitgang?

## Het hoddelijke monster

MICHIEL LEEN



*Na de eerste aflevering van 'Het Goddelijke Monster', de tv-serie gebaseerd op Tom Lanoye's Monstertrilogie, ontstond er deining over het West-Vlaamse dialect waarin de personages hun dialogen te berde brachten. Rechtgeaarde West-Vlamingen voelden zich ronduit beledigd door het namaakdialect uit de serie – het ene West-Vlaams is het andere niet. Michiel Leen begrijpt die heisa wel, maar verliezen we zo niet de echte inzet van Lanoye's trilogie uit het oog?*

**E**en onvervalst taalrelletje, dat mochten we meemaken in de dagen na de première van 'Het Goddelijke Monster'. Ingeval u de eerste uitzending gemist zou hebben, schetsen we graag even het kader. Katrien Deschryver, telg uit een rijke familie van textielbaronnen en politici, schiet per ongeluk haar man, de boekhouder Dirk Vereecken, neer. Aangezien Vereecken de familie Deschryver hielp bij het opzetten van schimmige financiële constructies rond haar tapijtenconcern ('den top van den tapis-plain is West-Europa!'), is de ontdekking van diens privéarchief een grote klap voor de familie. Tapijtboer Leo Deschryver waarschuwt zijn doodzieke broer, de bankier en ex-minister Herman Deschryver, dat die naar Luxemburg moet vertrekken om het (zwarte) familiekapitaal veilig te stellen. In de tussentijd wordt Katrien gerepatriëerd en onder handen genomen door de paranoïde onderzoeksrechter De Decker. Het feit dat de beeldschone Katrien rampen lijkt aan te trekken – de accidentele dood van haar man is al het derde overlijden in de familie waar zij de hand in heeft – helpt de zaken niet vooruit.

Enfin, pret en *amusatie* voor het hele gezin. En het moet gezegd worden: regisseur Hans Herbots heeft kosten

noch moeite gespaard om de vermoeide en tegelijk paranoïde sfeer van die jaren zo authentiek mogelijk weer te geven. Die hang naar authenticiteit heeft nu net geleid tot een prachtig stormpje, vooral dan bij onze West-Vlaamse medemens.

Wat wil nu het geval? Herbots heeft ervoor geopteerd de bank- en textieldynastie Deschryver te portretteren als een West-Vlaamse familie. Dat is begrijpelijk: het Belgisch textiel, voor zover het door opeenvolgende crises nog niet uit het weefsel van de vaderlandse economie verdwenen is, houdt nog stand in enkele delen van West-Vlaanderen. (Zelf heb ik ooit een vertegenwoordiger van deze nijverheidstak in volle ernst horen beweren dat de E17-snelweg de 'bedding' van het Vlaams textiel was.) Om maar te zeggen: moest Herbots ervoor geopteerd hebben het tapijtenimperium van de Deschryvers in – ik zeg maar wat – de Kempen te situeren, geen mens zou het geloven.

Een authentieke familie industriëlen spreekt liefst ook een authentiek dialect. En daar haalden cast en crew zich meteen een probleem op de hals. In plaats van het algemeen beschaafd *Antwaarps* dat in het vaderlandse drama de hoofdtoon voert én in plaats van het tussentaaltje dat courant is in de meeste andere hedendaagse VRT-shows, werd de acteurs opgedragen om zich het West-Vlaamse taaleigen eigen te maken, met uitzondering voor pater familias Herman Deschryver, die zich, als een soort *evolué*, bedient van een opvallend keurig Nederlands. En dus zag je knuffelhunk Kevin Janssens zich door de dialogen van zijn personage heen werken alsof hij een hete aardappel in de mond hield en kapseisde Michel 'Nonkel Leo' Van Dousselaere net niet onder de moeite die het hem kostte zich van zijn dialoog te kwijten in een haastig aangeleerde tweede taal. Maar ook Joke Devynck, nochtans met het West-Vlaams ver-

---

trouwd, mocht zich gaan bijscholen. Immers, de variant van het West-Vlaams die haar met de paplepel was ingegoten, benaderde blijkbaar nog niet voldoende het *patois* van de textielstreek. Er kwamen godbetert dialectcoaches aan te pas om een en ander recht te trekken, want gewoon elke g en h in de tekst omwisselen zou vast niet volstaan. De tijd dat de nationale tv-omroep militant promotie voerde voor het Algemeen Beschaafd Nederlands ligt, voor wie het nog niet doorhad, al weer een hele poos achter ons.

Maakte al die inspanning indruk op de West-Vlamingen in het publiek? Niet bepaald. Integendeel, er ontstond een wel heel specifieke vorm van het aloude West-Vlaamse taalparticularisme. Terwijl de rest van tv-kijkend Vlaanderen met behulp van ondertitels probeerde te ontcijferen wat de echtelieden Deschryver elkaar aan verwijten naar het hoofd slingerden, ontspon zich bij de *native speakers* een discussie over de authenticiteit van het in de serie gebezigde West-Vlaams. Het verdict was behoorlijk negatief.

‘Als dat west-vlaams is, spreek ik swahili’, reageerde een verbolgen kijker via Twitter. ‘Ons dialect wordt verkracht!’, heette het elders. De krant *De Standaard* haalde er zelfs een professor bij die het programma wat dialect betrof een onvoldoende gaf. ‘Het laagje dialect dat door de taalcoach is aangebracht, is te dun’, klonk het onomwonden. Als klap op de vuurpijl mocht de gouverneur van West-Vlaanderen verontwaardigd zijn over het beeld dat de serie van zijn provincie ophing. De taal van ‘Het Goddelijke Monster’ was niet gans het volk, dat mocht duidelijk zijn. Kortom, de makers hadden zich de moeite wel kunnen besparen. Had ’m heel wat gescheeld aan ondertitels, bovendien.

De reactie van de West-Vlaamse ingezetenen is ergens wel te begrijpen. Als dialectspreker heb je meteen door wanneer iemand je gouwtaal echt beheerst, of slechts doet alsof. Daarmee staan de sprekers van het West-Vlaams hoegenaamd niet alleen. Zoals een rasechte Antwerpenaar ook meteen doorheeft of hij met een echte *sinjoor* te maken heeft, of met een imitator. En hoewel de dialecten zware klappen krijgen, is het voor veel mensen de eerste taal waarin ze zich uitdrukken. De persoonlijkste taal ook, de taal van ‘thuis’, een privé-idioom dat slechts wordt begrepen door en gedeeld met een handvol ingezetenen. Eenmaal buiten die kring wordt het vaak onwennig. Mocht ik u deze column in het oor blazen met de tongval van het hoekje Brabant waaruit ikzelf afkomstig ben, u zou ook om ondertitels vragen.

De emotionele reacties zijn dus perfect te begrijpen; niemand ziet zijn eigen streektaal graag verhakkeld worden, ook al gebeurt dat door acteurs die zich zichtbaar moeite getroosten om het er zo goed mogelijk van af te brengen in een dialect dat ze zich op fonetische wijze hebben moeten eigen maken. Maar door al de heisa zou je één cruciaal aspect gaan vergeten: De Monstertrilogie van Lanoye gaat helemaal niet over West-Vlaanderen of Kortrijk, het is geen afrekening met de Vlaamse textielindustrie of een tapijtbombardement van clichés over West-Vlaanderen. Lanoye wilde het hebben over België, het hele land dat in de jaren 90 geconfronteerd werd met een reeks schandalen die elk apart een boek, film of tv-serie waard zouden zijn. De Monstertrilogie is in de eerste plaats het verhaal van een land dat zijn onschuld wil terugvinden na de schokken die de Bende van Nijvel, Augusta, de milieuboxenaffaire, het obussendossier én de zaak-Dutroux door de natie hadden gejaagd. En dan hebben we het nog niet gehad over het Beaulieu-schandaal, dat draaide rond – tja – een invloedrijke familie van West-Vlaamse textielbaronnen.

De programmamakers hadden er beter aan gedaan om hun serie in het verkavelde Vlaams te laten spelen dat – tot spijt van wie het benijdt – het idioom van het kleine scherm in Vlaanderen is, de *lingua franca* van de Vlaamse tv-kijker. De taal ook waarvoor Lanoye zelf meermaals een lans gebroken heeft, het algemeen beschaafd *patois* voor het goddelijke monstertje in elk van ons. Aan het land dat Lanoye voor de geest tovert en Herbots in beeld vat, valt sowieso geen touw vast te knopen. Is het toeval dat Katrien Deschryver doorheen de hele trilogie zwijgt in alle talen, ook in het West-Vlaams?

---

*Michiel Leen (°1987) studeerde Nederlands, Engels en Westerse literatuur aan de Katholieke Universiteit Leuven en Journalistiek aan de Antwerpse Lessius-Hogeschool. Hij is actief als blogger en freelancejournalist.*

e-mail: michielleen@hotmail.com

# Broodje taal

## Komieke klemtonen in eigenaardige eigennamen

KAREN DE LOENEN



*U hebt het vast al eens meegemaakt. U bent druk aan het vertellen over een of andere anekdote en nèt voor u de climax bereikt, wordt u door uw gesprekspartner onderbroken die vol ontzetting uitroept: 'wat voor een vreemde uitspraak is me dat!'. En 'uitspraak' is hier zeer letterlijk bedoeld.*

*U hebt net een zeer bekend woord op een blijkbaar niet zo bekende manier uitgesproken. Hilariteit alom. Daar gaat uw climax en bijgevolg ook uw straffe verhaal. Hoe komt het dat zoveel gangbare woorden nog steeds verschillende uitspraakmogelijkheden hebben?*

### **U zegt het maar: kie-nee-poo-lis of kie-nee-poo-lis?**

**V**aak zijn de veroorzakers van zulke lachwekkende versprekingen eigennamen. Heel wat eigennamen, waar iedere taalgebruiker mee vertrouwd lijkt te zijn, houden er een eigen klemtoon op na. Voorbeelden zijn legio. Denken we bijvoorbeeld aan nieuwslezer Jan Becaus, die de Turkse stad Tanger (door de modale Vlaming uitgesproken als tōn-zjee) hardnekkig bleef uitspreken als tang-ger. Jan Becaus had het overigens bij het rechte eind, als we de richtlijnen van Ruud Hendrickx – de taaladviseur van de VRT – mogen geloven. Maar het gaat veel verder dan dat. Verkiest u bijvoorbeeld Kinopolis (kie-nee-poo-lis) voor een avondje uit, of gaat u toch liever naar Kinopolis (kie-nee-poo-lis)? En wie bepaalt er in zo'n geval wat er juist of fout is?

### **De proef op de som**

Ik nam de proef op de som en belde alle elf Kinopolis-filialen die België rijk is, op. Wat blijkt? De receptionis-

tes (inderdaad, het waren nagenoeg allemaal vrouwen) schijnen het zelf ook niet te weten. Er bestaat wel een duidelijke voorkeur voor de uitspraak kie-nee-poo-lis, die acht keer 'gemeten' werd, ten opzichte van kie-nee-poo-lis, dat ik drie keer te horen kreeg. Ten einde raad vroeg ik Myriam Dassonville, de communicatieverantwoordelijke van de bioscoopketen, om me uit mijn lijden te verlossen en voor eens en voor altijd duidelijkheid te scheppen in de uitspraakvariatie. Mevrouw Dassonville, hoorbaar ontroerd door de academische bezorgdheid van mijn kant, bekende dat ze zelf in twijfel verkeerde wat de uitspraak van de naam van haar werkgever betreft. Ze was enige tijd geleden met een gelijksoortig onderzoekje gestart, zonder resultaat. Volgens Myriam Dassonville zijn beide uitspraakmogelijkheden jarenlang door elkaar gebruikt. De uitspraak kie-nee-poo-lis is volgens haar aan een sterke opmars begonnen door de internationale expansie van het bedrijf. In Engelstalige landen spreekt men immers stevast van ki-ne-po-lis, wat de twijfelende taalgebruiker nog meer zou hebben doen wankelen. Of Kinopolis als sterk merk economische schade heeft opgelopen door die talige verwarring, betwijfelt de communicatieverantwoordelijke. Ze benadrukte wel dat er intern al gecommuniceerd werd over de dubbele uitspraak van de merknaam en dat er in marketingcampagnes naar eenduidigheid gestreefd wordt.

### **Verwarring alom**

Dat alles neemt niet weg dat veel taalgebruikers voor heel wat merknamen een eigen uitspraakvariant gebruiken. Vreemd genoeg worden die verschillende uitspraakmogelijkheden blijkbaar door de taalgemeenschap getolereerd. 'Kinopolis' is namelijk geen alleenstaand geval. In mijn zoektocht naar fonetische verwarring, stootte ik op de vreemdste uitspraakverschillen in

---

merknamenland. Dat gaat van Kinopolisgerelateerde fenomenen zoals Technopolis (tech·noo·poo·lis versus tech·noo·poo·lis) tot onherkenbare alternatieven zoals Adidas (a·di·das versus aa·die·das) of zelfs multinationals die in het ene land Cola (ko·la) heten en in het andere Coca (ko·ka). Over die wildgroei aan uitspraakmogelijkheden zijn op academisch niveau weinig richtingaanwijzers te vinden. Toch kan het bijna niet anders dan dat er economische consequenties verbonden zijn aan de fonetische flaters die veel taalgebruikers maken wanneer ze naar een merknaam willen verwijzen. Dat verklaart wellicht waarom bepaalde merken liever op veilig spelen en producten met een nummer benoemen. Autokeken BMW spreekt niet voor niets over de BMW 1, 3 of 5. Zulke voorbeelden zijn niet alleen in de autowereld gangbaar (denk aan de Peugeot 406, een Citroën C3 of een Volvo V60), ook reguliere productnamen proberen verwarring te omzeilen door cijfers boven woorden te verkiezen (bijvoorbeeld Cola Zero of Hoegaarden 0.0).

## Regels moeten er zijn

Dat taalgebruikers weinig hinder ondervinden van die Babylonische spraakverwarring is bijzonder opmerkelijk. Men zou kunnen vermoeden dat er vanuit de macht der gewoonte als vanzelf een gangbare uitspraaknorm ontstaat: die vorm domineert dan de andere en de populairste variant overleeft. Het feit dat de dubbele uitspraak van een merknaam als Kinopolis al meer dan 25 jaar meegaat, lijkt het tegendeel te bewijzen. Dat die dubbele uitspraakmogelijkheid geen onoverkomelijk communicatieprobleem vormt, is daarvoor een mogelijke verklaring. Maar toch is het soms nodig om een consensus af te spreken, bijvoorbeeld voor nieuwsberichten op onze nationale omroep. Het is daarom niet te verwonderen dat uitgerekend Ruud Hendrickx, taaladviseur van VRT, op zijn taalsite <http://taal.vrt.be> een inventaris van moeilijk uitspreekbare termen heeft opgesteld. Verwarrende merknamen domineren zijn lijst. Hij geeft aan dat kie·nee·poo·lis de juiste uitspraak is, zich baserend op gelijksoortige woorden zoals necropolis of akropolis. Mevrouw Dassonville van de communicatiedienst bij Kinopolis bevestigde dat ze intern besloten hebben Ruud Hendrickx' richtlijn op te volgen, ondanks het feit (en dat voegde ze er al lachend aan toe) dat de 'founding fathers' van het bedrijf – die de naam aan een of andere restauranttafel bedacht hebben – de klemtoon steevast elders leggen. In de regel bepaalt het bedrijf in kwestie zelf hoe de naam gespeld en uitgesproken wordt. Dat is het zogenaamde donorprincipe: taalgebruikers dienen de vorm en uitspraak te volgen

zoals die worden voorgeschreven door de bedenkers van het woord. Vandaar dat we bijvoorbeeld 'dEUS' spellen in een combinatie van kleine letters en hoofdletters. En vandaar dat een bedrijf als Ageas in Hendrickx' uitspraaklijst genoteerd staat als aa·gee·jas: ze hebben daar namelijk zelf om gevraagd.

## Betrouwbare bronnen benutten

U ziet het: de taalgemeenschap ligt doorgaans niet echt wakker van een verkeerd klemtoontje meer of minder. Bevindt u zich echter op een officiële, laten we zeggen 'standaardtaliger' domein, dan is het toch raadzaam dat u zich tot de norm richt. U kunt altijd een beroep doen op het handige archief van Ruud Hendrickx. Maar ook Van Dale neemt achteraan het woordenboek een lijst op met eigennamen uit de Griekse en Romeinse oudheid (eveneens boeiende discussiepunten in gesprekken die daar per ongeluk op stranden!) die – net zoals alle andere lemma's – voorzien zijn van een klemtoon. Van Dale zegt daarover: 'Binnen de artikelen is het accent aangegeven voor zover dat voor de niet ter zake kundige lezer gewenst scheen'. Voelt u zich door die krasse uitspraak echter zeker niet geremd in hoogoplopende discussies over de vraag of het nu soo·kraa·tes dan wel soo·kraa·tes moet zijn. Van Dale adviseert trouwens de eerste optie. Ook websites zoals die van de Voice of America en de Nederlandse Wereldomroep hebben online-uitspraaklijsten. Een van de bekendste websites met de uitspraak van vreemde namen en woorden is <http://www.forvo.com>. Bronnen genoeg dus, al blijft de norm die zulke taaladviseurs opleggen natuurlijk altijd voor discussie vatbaar, temeer omdat namenbedenkers blijkbaar zelf vergeten vast te leggen hoe een nieuwe naam uitgesproken moet worden – zo leert de Kinopolisverwarring ons. In elk geval, u weet nu waar u terecht kunt als u zich wilt behoeden voor afdwalende luisteraars die de klemtoon van een niet nader genoemde eigenaam boeiender schijnen te vinden dan de anekdote die u eigenlijk wereldkundig wilde maken. Laat u vooral niet van de wijs brengen en denk eraan: de norm, dat bent ook u!

---

*Karen De Loenen is als praktijkassistent verbonden aan de vakgroep Nederlandse taalkunde en taalbeheersing van de Katholieke Universiteit Leuven.*

e-mail: [karen.deloenen@arts.kuleuven.be](mailto:karen.deloenen@arts.kuleuven.be)

# Interview

## Johan Verstreken: zorgen voor het Nederlands

NATALIE HULSEN

---

*'Het Nederlands kan best hip en sexy zijn.'* Een uitspraak die Johan Verstreken eind vorig jaar deed op de Top van het Nederlands in Brugge naar aanleiding van de 30ste verjaardag van de Nederlandse Taalunie. Een uitspraak waar hij ook vandaag nog steeds achter staat. 'Onze taal biedt heel wat creatieve mogelijkheden en jongeren spelen daarin een belangrijke rol.'

*Creativiteit is hem trouwens zelf niet vreemd: na het volgen van dictie, voordracht en toneel aan het muziekconservatorium van Oostende, gaf hij acht jaar lang vrije expressie en toneelles. Velen kennen hem ongetwijfeld nog als radio- en televisiepresentator bij de toenmalige BRT. In 2000 maakte Johan Verstreken de overstap naar de politiek. Eerst als schepen van Cultuur in Oostende en vanaf 2004 als volksvertegenwoordiger in het Vlaams Parlement voor CD&V, waar hij onder meer actief is in de commissie Cultuur, maar ook voorzitter is van de Interparlementaire Commissie (IPC) van de Nederlandse Taalunie.*



*Wat is de rol van de IPC en hoe bent u er voorzitter van geworden?*

**D**ie interparlementaire commissie bestaat uit 11 Vlaamse en 11 Nederlandse parlementsleden die toezicht houden op de ministers van Onderwijs en Cultuur in België en Nederland, het zogenaamde Comité van Ministers van de Taalunie. Als Vlaams parlements lid kan ik hun, net als mijn Nederlandse collega's, onder andere vragen stellen over hun beleid in verband met de doelstellingen van de Taalunie. We controleren ook de begroting van de Taalunie, en we kunnen initiatie-

ven voorstellen om de Nederlandse taal te promoten. Ik ben een groot liefhebber van dialecten, maar ik vind het daarnaast ook heel belangrijk dat we het Nederlands op een fatsoenlijke manier beheersen. Bij de IPC kan ik rond dat thema creatief zijn.

*Uw collega in het Vlaams Parlement Wilfried Vandaele, ondervoorzitter van de IPC, sprak in Over taal (nr. 2/2011) over de geringe politieke belangstelling binnen de IPC voor de Taalunie en pleitte voor meer creativiteit.*

---

De interesse is inderdaad niet heel groot: veel hangt van onszelf af. Organisatorisch is het niet altijd even makkelijk om met onze Nederlandse collega's samen te komen. Vorig jaar vergaderden we bijvoorbeeld maar twee keer, terwijl dat normaal ongeveer drie keer per jaar is. Door de aanslepende regeringsonderhandelingen in Nederland waren er namelijk problemen met de samenstelling van de Nederlandse IPC-afvaardiging.

Op inhoudelijk vlak – en heel wat van mijn IPC-collega's denken er net zo over – zouden we ons niet moeten beperken tot de bevoegdheden onderwijs en cultuur, maar kunnen we even goed uitbreken naar andere domeinen waar we vanuit de Taalunie meer vat op moeten krijgen. Bijvoorbeeld naar media en het gebruik van de tussentaal in televisieprogramma's en soaps, of buitenlandse aangelegenheden. Zo hadden we het een tijdje geleden in de Commissie Buitenlands beleid over de vraag waarom je als toerist in een buurland als Engeland ook niet in het Nederlands verwelkomd zou kunnen worden. We zijn binnen de Europese Unie tenslotte toch een sterke taalgroep, die trots mag zijn op haar eigen taal en cultuur. Dus, waarom de Taalunie niet laten aandringen bij de ministers van Buitenlandse zaken, dat ze dat eens bekijken met hun collega-ministers binnen de Europese Unie?

*'Er bestaat zoiets als de Taalunie, maar niemand weet wat ze precies doet', dixit schrijver Jeroen Brouwers begin dit jaar ...*

Daar moet ik hem wel gelijk in geven: de Taalunie moet inderdaad meer naar buiten komen, maar dat heeft ook te maken met beperkte middelen. Bovendien komen er zo goed als zeker besparingen aan, in Vlaanderen én in Nederland. Maar ondanks de weinige communicatie en de beperkte middelen gebeurt er al ontzettend veel binnen de Taalunie. Neem nu de Inktaap, een wedstrijd waarbij jongeren hun favoriete boek kunnen kiezen uit de winnaars van de drie grote literaire prijzen in het Nederlandse taalgebied. Een subliem initiatief! Zo ben ik projecten gaan bekijken in Nederland, Suriname en Vlaanderen, en dan zie je hoe creatief jongeren ermee omgaan, met workshops en heuse toneelstukjes rond verschillende werken; er wordt op een enorm enthousiaste manier aan cultuuruitwisseling gedaan.

Over het nut van de Taalunie kan echt geen twijfel bestaan: die moet er zijn, we moeten die band tussen Vlaanderen en Nederland blijvend behouden en versterken.

Het Nederlands is een heel mooie taal, maar we zijn er ons niet altijd van bewust.

*Vindt u dat die band er nu al voldoende is?*

We moeten vooral meer weten van elkaar. Onze Nederlandse collega's vinden trouwens dat wij vaak meer weten over Nederland dan zij over Vlaanderen, dat we gerichte vragen stellen aan de ministers. Dat heeft voor een stuk met de berichtgeving op de Vlaamse televisie te maken: wij Vlamingen zullen sneller aandacht besteden aan nieuws uit het buitenland, maar ook bijvoorbeeld aan berichtgeving uit Nederland, zoals de regeringvorming. In Nederland zal een item uit Vlaanderen niet snel een van de hoofdpunten in het journaal zijn. Door de komst van VTM is het wel zo dat we veel minder dan vroeger naar de Nederlandse televisie kijken. Zelf probeer ik toch minstens één keer elk nieuw programma van de Nederlandse en Vlaamse televisie te bekijken; mijn media-achtergrond heeft daar waarschijnlijk wel veel mee te maken. Zo ben ik wel een fan van *De wereld draait door*, informatief, grappig, ad rem-actualiteit in een snel tempo en leuk taalgebruik van de presentator Matthijs van Nieuwkerk.

We hebben zoveel zaken gemeen wat betreft taal, cultuur, toneel, theater, muziek ... We hebben tegelijkertijd ook zoveel talent in Vlaanderen, in de creatieve sector bijvoorbeeld, maar we doen er ietsje te weinig mee. Vlamingen moeten meer chauvinist zijn, vind ik.

*Bijvoorbeeld?*

Ik denk dan aan Nederlandstalige muziek op de radio. Ik vind dat er in Vlaanderen één radiozender moet zijn die genoeg Nederlandstalige producties naar voren brengt. Dan heb je het al gauw over Radio 2, maar onder invloed van de marketeers krijgt het commerciële, het pop-rockgenre, de overhand ... hoewel het aan het

verbeteren is. Let op, ik haal mijn neus daar niet voor op, er moet voor ieder wat wils zijn! Maar we moeten onze eigen taal toch ook niet verloochenen. Ik denk dan aan een nummer van Robert Long, *Ailofoeso*, dat als volgt eindigt: 'Help je moedertaal, help je moedertaal, help je moedertaal maar rustig naar de kloten.' Kort samengevat gaat het erover dat de commerciële jongens liever Bruce Springsteen draaien dan artiesten die in het Nederlands zingen. Een nummer uit de jaren tachtig, maar nog brandend actueel. Ik krijg vaak de opmerking, als ik bijvoorbeeld een debat aangaan in de commissie Cultuur, dat Nederlandse liedjsteksten zo banaal zijn, maar kun je niet net hetzelfde zeggen van Engelstalige songs? Er zijn zowel in het Engels als het Nederlands nu eenmaal goede en minder goede teksten, maar je neus ophalen voor artiesten die in het Nederlands zingen, dat is nergens voor nodig: dat kan gerust hip zijn, zo kun je even goed rappen in het Nederlands! Het Nederlands is een heel mooie taal, maar we zijn er ons niet altijd van bewust. We moeten onze taal sexy en cool maken, en jongeren spelen daarin een belangrijke rol. De Internationale Jongerenraad en bijbehorende website (<http://dwvdnt.org/>) die de Taalunie op de Top van het Nederlands lanceerde, zijn alvast een goede stap in die richting.

We moeten de band tussen Vlaanderen en Nederland blijvend behouden en versterken.

*Hip, sexy, cool, creatief zijn met taal ... komt men dan niet gauw bij tussentaal terecht?*

Taal leeft, en dat is een rijkdom. Taal gaat zo breed, denk maar aan chat-taal, e-mailtaal, Skype-taal, sms-taal ... Als ik bijvoorbeeld zie welke afkortingen mijn petekinderen zoal in sms'jes gebruiken, dat is ontzettend leuk en grappig. Maar het nadeel is dat ze dat op de duur als normaal gaan beschouwen. Tussentalen kunnen dus, maar dan in bepaalde situaties, zoals in de vrije tijd. Los daarvan moet iedereen toch correct Nederlands kunnen schrijven en bij voorkeur accentloos spreken. Zeker in het onderwijs moet het Standaardnederlands de norm zijn, en leerkrachten moeten daar het voorbeeld geven door zelf een correcte taal te gebruiken. In de Vlaamse klassen hoor je nu regelmatig 'ge' of 'gulle' in plaats van 'je' of 'u'. Ook de verbuiging van lidwoorden is vaak verkeerd: 'ne keer' in plaats van 'een keer'. Als we willen dat studenten en leerlingen kennis van en vaardigheid in de standaardtaal verwerven, dan moet de leraar of docent zorgen voor een behoorlijk taalaanbod en oefenmogelijk-

heden in die taalvariëteit. Degelijk taalonderwijs is van groot belang. Vlaanderen behoort bij de koplopers van de wereld; we doen het op dat vlak een stuk beter dan Nederland, maar we moeten zien dat we er over een aantal jaren niet op achteruit gaan.

*Is het dan zo erg in Nederland?*

Daar wordt bijvoorbeeld in heel veel scholen Amsterdams gesproken. Ik heb vrienden in Nederland die eraan denken om opnieuw naar Vlaanderen te verhuizen, omdat het niveau van het basisonderwijs er zo abominabel slecht is: de uitspraak, taalfouten, dt-fouten die leerkrachten in de rapporten van de kinderen schrijven, je houdt het niet voor mogelijk.

Wist je trouwens dat er in Nederland tijdens de vorige legislatuur een groot debat plaats had over de vraag of tussentaal mogelijk moest zijn? Men eiste er bijna dat men bijvoorbeeld 'ge' zou mogen gebruiken in plaats van 'je'. De toenmalige minister van Onderwijs Plasterk heeft dat gelukkig tegengehouden.

*U hebt zelf een onberispelijke uitspraak ...*

Ik ben in het dialect opgevoed, maar heb daarnaast, door wat dictie en het goede onderwijssysteem, goed Nederlands leren spreken. Het was mijn leraar Nederlands in het eerste middelbaar die me aanraade om conservatorium te volgen. Zo moest ik ooit eens een gedicht voordragen in de klas, en na afloop vroeg de leraar of ik dictie volgde, zo onder de indruk was hij. Ik wist niet eens wat dat woord 'dictie' betekende! Gedichten voordragen boeide mij in het basisonderwijs gewoon al enorm. Een van onze leraars kon op een geweldig creatieve manier *Boerke Naas* van Guido Gezelle naar voren brengen dat inspireerde mij. En dankzij die leraar in het middelbaar ben ik dan dictie, voordracht en toneel gaan volgen aan het conservatorium in Oostende. Met de ideeën die ik daar opdeed, ben ik naar de toenmalige directeur van mijn school gestapt, met het voorstel om lessen dictie, voordracht en toneel aan de leerlingen van het eerste middelbaar te geven. De smaak voor cultuur heb ik dan weer te pakken gekregen door een leraar in het vijfde leerjaar, die enorm boeiend kon vertellen over James Ensor, ons meenam naar verschillende musea en die mijn ogen heeft geopend voor het ontdekken van andere culturen.



## Het aanbod Nederlands in Franstalig België

PHILIPPE HILIGSMANN



### Inleiding

**F**ranstalig België is altijd dat deel van de wereld geweest waar de belangstelling voor het Nederlands als eerste vreemde taal het grootst is geweest. Er zijn immers niet veel landen/streken waar Nederlands als (eerste) vreemde taal vanaf het lager onderwijs wordt aangeboden. In deze bijdrage wil ik dan ook ingaan op het aanbod Nederlands in Franstalig België. Eerst staan het lager en secundair onderwijs centraal, terwijl het laatste deel ingaat op het hoger onderwijs.

### Nederlands in het lager en secundair onderwijs

Op alle lagere scholen waar geen immersieonderwijs wordt aangeboden (cf. infra), moeten in het 5de en 6de leerjaar twee lesuren uitgetrokken worden voor één vreemde taal. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is die vreemde taal verplicht het Nederlands, in Wallonië moeten de schoolbesturen een keus maken tussen Nederlands, Engels en Duits, maar heel vaak wordt voor Nederlands gekozen, zoals blijkt uit tabel 1 (cf. de website van het ministerie van Onderwijs van de Franstalige Gemeenschap [www.statistiques.cfwb.be/publicationsDetails.php]. De jongste cijfers hebben betrekking op schooljaar 2007-2008).

leerlingen uit het 5de en 6de leerjaar	NL	EN	DU	totaal
Franstalig België	66.788 (69,9%)	27.555 (28,8%)	1258 (1,3%)	95.601
Brussel	20.555 (100%)	0 (0%)	0 (0%)	20.555
Wallonië	46.233 (61,6%)	27.555 (36,7%)	1258 (1,7%)	75.046

Tabel 1: Vreemde taal in het 5de en 6de leerjaar van het lager onderwijs van de Franstalige Gemeenschap (schooljaar 2007-2008).

De opsplitsing per provincie in tabel 2 levert interessante gegevens op. Er werd hierbij onderscheid gemaakt tussen de eerste 4 leerjaren samen en het 5de en 6de leerjaar samen. In de eerste 4 leerjaren van het lager onderwijs zijn de schoolbesturen namelijk niet verplicht om een vreemde taal aan te bieden, maar indien ze dat doen, constateert men dat Nederlands in alle Waalse provincies vaker gekozen wordt dan Engels. Als we ons beperken tot het 5de en het 6de leerjaar, krijgen we een heel ander beeld. Het hoogste percentage leerlingen lager onderwijs met Nederlands als vreemde taal is in Waals-Brabant te vinden (97,2%), gevolgd door Namen (77,8%) en Henegouwen (72,6%), maar in Luxemburg en in Luik volgt de meerderheid van de leerlingen uit het 5de en 6de leerjaar Engels (63,1%, resp. 61,9%). In die twee provincies volgt slechts een derde van de leerlingen Nederlands als vreemde taal.

provincie	leerjaren	NL	EN	DU	totaal
Waals-Brabant	1-4	7.674 (97,1%)	206 (2,6%)	25 (0,3%)	7905
	5-6	8423 (97,2%)	244 (2,8%)	0 (0%)	8667
Namen	1-4	4955 (89,3%)	596 (10,7%)	0 (0%)	5551
	5-6	8120 (77,8%)	2312 (22,2%)	0 (0%)	10.432
Henegouwen	1-4	15.535 (97,1%)	457 (2,9%)	0 (0%)	15.992
	5-6	20.440 (72,6%)	7703 (27,4%)	0 (0%)	28.143
Luik	1-4	4412 (49,1%)	2912 (32,4%)	1.663 (18,5%)	8987
	5-6	6889 (32,8%)	13.008 (61,9%)	1.116 (5,3%)	21.013
Luxemburg	1-4	1192 (64%)	624 (33,5%)	46 (2,5%)	1862
	5-6	2361 (34,8%)	4288 (63,1%)	142 (2,1%)	6791
totaal	1-4	33.768 (83,8%)	4795 (11,9%)	1734 (4,3%)	40.297
	5-6	46.233 (61,6%)	27.555 (36,7%)	1258 (1,7%)	75.046

Tabel 2: Aantal leerlingen lager onderwijs met een vreemde taal opsplitsing per provincie.

Er zou verwacht kunnen worden dat de leerlingen die in het lager onderwijs Nederlands volgen dat ook in het secundair onderwijs blijven doen. Niets is echter minder waar. Bij het begin van het secundair onderwijs kunnen de Waalse leerlingen Nederlands laten varen en Engels (of – naargelang de regio waar ze wonen – Duits) gaan volgen. En er zijn er veel die dat ook doen (cf. de tabellen 3 en 4). Een van de (funeste) gevolgen is dat de schooldirecties bij gebrek aan middelen vaak verplicht zijn gemengde groepen te organiseren, d.w.z. groepen waarin leerlingen die in het lager onderwijs twee jaar Engels resp. Nederlands gevolgd hebben, samen zitten met leerlingen die in het lager onderwijs Nederlands resp. Engels hebben gevolgd en nog geen Engels resp. Nederlands hebben gehad. Dit betekent dat de leraar in het eerste jaar van het secundair onderwijs weer van nul af moet beginnen.

Uit tabel 3 blijkt dat het totale aantal leerlingen in het secundair onderwijs dat Nederlands als eerste vreemde taal kiest in 2007-2008 nog altijd hoger ligt dan het aantal leerlingen dat Engels kiest, maar dit is in feite schijn. Zoals reeds gezegd, zijn Franstalige scholen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest verplicht Nederlands als eerste vreemde taal aan te bieden, terwijl dat niet het geval is in Wallonië. Als de leerlingen (of hun

ouders) wel degelijk een keus kunnen maken, constateren we dat Engels vaker gekozen wordt dan Nederlands. In Wallonië wordt Engels namelijk door 39,3% van de scholieren gekozen, Nederlands door 39%. Indien de Vlaamse leerlingen (of hun ouders) tussen Engels en Frans zouden mogen kiezen, is de kans volgens mij groot dat ook in Vlaanderen Engels meer succes zou hebben dan Frans.

	<b>totaal</b>	<b>NL</b>	<b>EN</b>	<b>DU</b>	<b>/</b>
<b>Franstalige Gemeenschap</b>	344.528	169.543 (49,2%)	107.303 (31,1%)	4481 (1,3%)	63.201 (18,3%)
<b>Waal Gewest</b>	272.761	106.249 (39%)	107.107 (39,3%)	4481 (1,6%)	54.924 (20,1%)
<b>Brussels Hoofdstedelijk Gewest</b>	71.767	63.294 (88,2%)	196 (0,3%)	0 (0%)	8277 (11,5%)

Tabel 3: *Schooljaar 2007-2008: Eerste vreemde taal in de Franstalige Gemeenschap: secundair onderwijs (globale cijfers voor de zes leerjaren).*

Tabel 4 vergelijkt de cijfers voor het schooljaar 2007-2008 (1ste en 6de leerjaar) met die voor het schooljaar 2000-2001 (1ste en 6de leerjaar).

<b>2007-2008</b>	<b>totaal</b>	<b>NL</b>	<b>EN</b>	<b>DU</b>	<b>/</b>
1ste jaar	<b>39.340</b>	19.165 (48,7%)	19.285 (49%)	882 (2,2%)	8
6de jaar	<b>16.307</b>	8554 (52,5%)	7291 (44,7%)	438 (2,7%)	24
<b>2000-2001</b>	<b>Totaal</b>	<b>NL</b>	<b>EN</b>	<b>DU</b>	<b>/</b>
1ste jaar	<b>48.437</b>	29.761 (61,4%)	17.888 (36,9%)	788 (1,6%)	
6de jaar	<b>19.668</b>	12.580 (64%)	6618 (33,6%)	470 (2,4%)	

Tabel 4: *Schooljaar 2007-2008 in vergelijking met schooljaar 2000-2001: eerste jaar secundair onderwijs en laatste jaar algemeen secundair onderwijs in het Waalse Gewest.*

Net als tabel 3 laat tabel 4 zien dat Nederlands in het Waalse Gewest vandaag de dag iets minder vaak als eerste vreemde taal wordt gekozen dan Engels. In 2007-2008 werd Nederlands door 48,7% van de Waalse eerstejaars in het algemeen secundair onderwijs als eerste vreemde taal gekozen (Engels door 49% eerstejaars). Bij het begin van deze eeuw lagen de zaken anders. In 2000-2001 koos maar liefst 61% leerlingen Nederlands (tegenover 36,9% voor Engels). Die gestage daling wordt duidelijk bevestigd door de cijfers voor het zesde leerjaar.

De resultaten per provincie in tabel 5 laten duidelijk zien dat Waals-Brabant de enige Waalse provincie is waar de leerlingen van het hele secundair onderwijs in meer dan 50% van de gevallen Nederlands als eerste vreemde taal kiest.

<i>provincie (+ aantal leerlingen secundair onderwijs)</i>	<i>NL als 1<sup>ste</sup> vreemde taal</i>	<i>EN als 1<sup>ste</sup> vreemde taal</i>	<i>DU als 1<sup>ste</sup> vreemde taal</i>	<i>geen eerste vreemde taal</i>
<b>Waal-Brabant (29.043)</b>	21.641 (74,5%)	4916 (16,9%)	0 (0%)	2486 (8,6%)
<b>Namen (41.290)</b>	18.427 (44,6%)	13.306 (2,2%)	0 (0%)	9557 (23,1%)
<b>Henegouwen (102.095)</b>	44.754 (43,8%)	32.674 (32%)	1 (0,001%)	24.666 (24,2%)
<b>Luik (75.995)</b>	17.361 (22,8%)	41.439 (54,5%)	3854 (5,1%)	13.341 (17,6%)
<b>Luxemburg (24.338)</b>	4066 (16,7%)	14.772 (60,7%)	626 (2,6%)	4874 (20%)

Tabel 5: *Schooljaar 2007-2008: Eerste vreemde taal in het Waalse Gewest. Opgesplitst per provincie (globaal)*

Voor de andere vormen van secundair onderwijs dan het algemeen secundair onderwijs (d.i. het technisch, kunst- en beroepssecundair onderwijs) zien de cijfers er ook niet zo goed uit voor Nederlands: maar liefst 53,6% TSO- en KSO-leerlingen kiest Engels als vreemde taal (tegenover 40,4% Nederlands). Verder leert de overgrote meerderheid van de BSO-leerlingen (86,8%) geen enkele vreemde taal, terwijl dat type leerlingen in hun latere beroepsleven zeker behoefte zal hebben aan een gedegen kennis van minimaal één vreemde taal.

Als Franstalige ASO-leerlingen de voorkeur geven aan Engels boven Nederlands als eerste vreemde taal (cf. de tabellen 3 en 4), zou men ervan kunnen uitgaan dat ze de taal van hun noorderburen als tweede vreemde taal kiezen. Dit blijkt echter niet het geval te zijn. Niet minder dan 66% van de leerlingen uit het ASO leert geen tweede vreemde taal. Als die leerlingen Engels als eerste vreemde taal hebben gekozen, houdt dat in dat ze in hun schoolcarrière geen enkele les Nederlands zullen volgen.

Er is echter toch hoopgevend en positief nieuws. Sinds 1998 bestaat in de Franstalige Gemeenschap de mogelijkheid om naast het traditionele onderwijs meertalig onderwijs te organiseren. In twaalf jaar tijd is het aantal scholen dat het zgn. ‘immersieonderwijs’ organiseert, uitgegroeid tot 242 voor schooljaar 2010-2011 (152 in het lager onderwijs en 90 in het secundair onderwijs). De grote meerderheid van die scholen heeft Nederlands gekozen als doeltaal. In dat type onderwijs krijgen de leerlingen naast vakken in hun moedertaal, i.c. het Frans, een aantal vakken in de doeltaal, i.c. het Nederlands. Tabel 6 geeft een overzicht van het aantal immersie leerlingen voor 2010-2011. Hier ligt het aantal leerlingen dat Nederlands volgt veel hoger dan het aantal leerlingen Engels, ook in Wallonië. Voor recente overzichten over immersieonderwijs verwijs ik de lezer naar Hiligsmann (2009: 85-93), Van de Craen e.a. (2010) en Beheydt en Hiligsmann (2011).

<b>Immersie 2010-2011</b>		<b>NL</b>	<b>EN</b>	<b>DU</b>	<b>Totaal</b>
<b>Lager onderwijs</b>	<b>Wallonië</b>	11.066 (75,9%)	3054 (21%)	456 (3,1%)	14.576
	<b>Brussel</b>	715 (100%)	0	0	715
<b>Secundair onderwijs</b>	<b>Wallonië</b>	3416 (51,8%)	2574 (39%)	605 (9,2%)	6595
	<b>Brussel</b>	1702 (93,6%)	116 (6,4%)	0	1.818

Tabel 6: *Het aantal leerlingen in het immersieonderwijs in Franstalig België (schooljaar 2010-2011) (Bron: Direction générale de l'Enseignement officiel).*

Als we ons nu buigen over de verklaringen voor de gevonden tendensen, moet er meteen op worden gewezen dat het gebrek aan motivatie om Nederlands te leren voor een stuk deel te maken heeft met de vrij negatieve instelling t.o.v. de andere taal(gemeenschap). Verder wordt het Nederlands ondanks de resultaten van allerlei behoefteonderzoeken (cf. infra) door veel Walen nog altijd als een ‘kleine taal’ beschouwd. Daarnaast speelt de taalproblematiek in Vlaanderen ook een rol. ‘De Waalse leerlingen en studenten ervaren zelf, of ze horen het van anderen, dat ze met hun Nederlands meestal niet in staat zijn de Vlamingen te verstaan, omdat die vaak geen Standaardnederlands spreken, maar een variant van het Nederlands waarmee de leerders niet vertrouwd kunnen zijn, nl. Verkavelingsvlaams of tussentaal’ (Hiligsmann 2010: 217-218). Als ze Nederlands leren, dan doen veel Franstaligen dat dus – jammer genoeg – niet zozeer uit belangstelling maar uit noodzaak.

---

## Nederlands in het hoger onderwijs

Anckaert & Etienne (2009) zijn in hun onderzoek naar het aanbod Nederlands in het hoger onderwijs buiten de universiteit tot onthutsende resultaten gekomen. Van de ca. 700 mogelijke opleidingen in het hoger onderwijs van de Franstalige gemeenschap (bachelors en masteropleidingen in Wallonië en in Brussel) biedt maar liefst 51% geen enkele cursus vreemde taal aan (ook geen Engels dus). In slechts 11% van de opleidingen is Nederlands een verplicht vak. Bij paramedische opleidingen ligt dat percentage nog lager (minder dan 2%) ... ook al is de kennis van het Nederlands in Brusselse ziekenhuizen een wettelijke verplichting.

De hogescholen die geen taalcurssussen aanbieden (ook geen Nederlands dus) leggen de resultaten van alle onderzoeken van de hand van het *Verbond van Belgische Ondernemingen (VBO)* en de *Union Wallonne des Entreprises* gewoonweg naast zich neer. Al die studies wijzen er telkens weer op dat de Franstaligen die over een degelijke kennis van het Nederlands beschikken veel makkelijker en sneller aan de slag raken dan hun leeftijdgenoten die zich niet de moeite hebben getroost de taal van de eerste handelspartner van Wallonië te leren. Het argument dat de hogescholen aanvoeren om geen taal cursus te organiseren, is dat de tijd en het aantal ECTS-punten die uitgetrokken zouden worden voor taalcurssussen niet gebruikt kunnen worden voor vakkennis.

Het duurt echter niet lang voordat veel afgestudeerden inzien dat Nederlands vaak dé meerwaarde is op hun cv. Aangezien ze dat niet op school hebben gedaan of hebben kunnen doen, studeren ze Nederlands – vaak vlak nadat ze afgestudeerd zijn – in het kader van een van de vele (soms erg dure) avondcurssussen (cf. Theissen & Hiligsmann 1997, 2000).

Voor overzichten over de geschiedenis van de universitaire neerlandistiek in Franstalig België (en in Frankrijk) verwijs ik naar Brandt (2009) en naar Hüning e.a. (2010). In wat volgt, wil ik kort aandacht besteden aan de opleidingen moderne vreemde talen (richting Germaanse talen). Ook daar is het aantal studenten Nederlands de laatste 30 jaar flink gedaald. Toen ik in 1986 assistent Nederlandse taal werd aan de Université de Liège, lag het aantal eerstejaarsstudenten Nederlands bij Germaanse nog boven de 120. In het begin van de jaren 1990 is dat aantal drastisch gedaald. Sinds het begin van deze eeuw schrijven zich aan elke universiteit in Franstalig België gemiddeld tussen de 45 en de 60 studenten in voor Germaanse met Nederlands als hoofdvak. Van dat aantal behalen er uiteraard veel minder het eindexamen. En lang niet alle afgestudeerden Germaanse talen gaan het onderwijs in (dezelfde trend constateer je trouwens ook in Vlaanderen). Het wordt dan ook steeds moeilijker een leraar Nederlands met het geschikte diploma te vinden om in het immersieonderwijs, in het secundair onderwijs of in het volwassenenonderwijs (de zgn. *sociale promotie*) les te geven. Schooldirecties zien zich dan ook hoe langer hoe vaker genoodzaakt bijvoorbeeld vertalers of Nederlandstaligen in dienst te nemen die niet de nodige opleiding genoten hebben en die zich zo goed en zo kwaad als het gaat proberen te behelpen. Het komt verder vaak voor dat bepaalde leraren met ziekte- of zwangerschapsverlof niet vervangen kunnen worden.

## Conclusie

Ondanks de gestage daling die sinds het begin van de eeuw is geconstateerd, volgen meer dan twee derde van alle leerlingen in het lager onderwijs en bijna de helft van alle leerlingen in het secundair onderwijs in Franstalig België Nederlands als (eerste) vreemde taal, en dit ondanks de moordende concurrentie van het Engels. Als Franstalige neerlandicus kom ik dagelijks vele Franstaligen tegen die zich inspannen om Nederlands te leren. Het is natuurlijk de vraag of het aloude cliché dat Franstaligen geen Nederlands *willen* leren, hiermee een serieuze deuk krijgt.

---

## Literatuur

- Anckaert Ph. en D. Etienne (2009), 'Het aanbod Nederlands in het hoger onderwijs in Franstalig België'. In Ph. Hiligsmann (red.) (2009). *Met Nederlands aan de slag/Au travail, en néerlandais*. Louvain-la-Neuve: Presses universitaires de Louvain, blz. 29-40.
- Beheydt L. en Ph. Hiligsmann (2011), *Met immersie aan de slag/Au travail, en immersion*, Presses Universitaires de Louvain: Louvain-la-Neuve.
- Brandt L. (2009), 'Kritisch overzicht van de historiografie van de neerlandistiek in het Franse taalgebied'. In: *Internationale Neerlandistiek* 47(2), blz. 25-39.
- ETNIC – Service des statistiques de la Communauté française (z.j.), *L'enseignement en chiffres 2000-2001 / 2007-2008*. <<http://www.statistiques.cfwb.be/publicationsDetails.php>>
- Hiligsmann, Ph. (red.) (2009), *Met Nederlands aan de slag/Au travail, en néerlandais*. Louvain-la-Neuve: Presses universitaires de Louvain.
- Hiligsmann, Ph. (2010), 'Moet Algemeen Nederlands nog steeds als norm fungeren voor het NVT-onderwijs in Franstalig België?'. In: E. Hendrickx e.a. (red.), *Liever meer of juist minder? Over normen en variatie in taal*, Gand: Academia Press, blz. 215-229.
- Hüning, M., J. Konst en T. Holzhey (red.) (2010), *Neerlandistiek in Europa. Bijdragen tot de geschiedenis van de universitaire neerlandistiek buiten Nederland en Vlaanderen*. In samenwerking met G. Janssens, S. Kiedroń & R. Vismans. Münster, New York, München, Berlin: Waxmann.
- Theissen, S. en Ph. Hiligsmann (1997), 'Het onderwijs van het Nederlands in Franstalig België'. In: *Ons Erfdeel* 40, blz. 703-711.
- Theissen, S. en Ph. Hiligsmann (2000), 'Het Nederlands in Wallonië. Frans alleen volstaat niet meer / Le néerlandais en Wallonie. Le français ne suffit plus.' In: *De Franse Nederlanden / Les Pays-Bas Français*. Rekkem: Ons Erfdeel, blz. 32-47.
- Van de Craen, P., K. Mondt, E. Ceuleers en E. Migom (2010), 'EMILE a douze ans. Douze ans d'enseignement immersif en Belgique. Résultats et perspectives'. In: *Synergies-Monde*, 7, blz. 127-140.

---

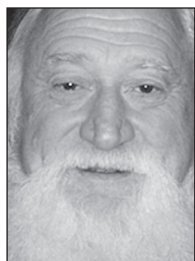
*Philippe Hiligsmann is gewoon hoogleraar Nederlandse taalkunde aan de Université catholique de Louvain.*

e-mail: philippe.hiligsmann@uclouvain.be

# Dossier

## Recentere ontwikkelingen in de variatielinguïstiek

JOHAN TAELEDEMAN



*Zoals verderop zal blijken, heeft het onderzoek naar taalvariatie tijdens de laatste 40 jaar enorme veranderingen ondergaan. Die veranderingen, die vooral verbredingen waren, zijn echter moeilijk in te schatten als we niet eerst*

*even de situatie van voordien (circa 1970) onder de loep nemen.*

### Tot +/- 1970

**D**er was heel veel aandacht (in de nederlandistiek) voor taalvariëteiten die horizontaal / geografisch naast elkaar stonden. Op het standaardtalige vlak werd er behoorlijk wat onderzoek verricht naar variatie tussen Nederlands en Belgisch (of Vlaams) Nederlands. Daarnaast floreerde de klassieke dialectologie, waarbinnen we ruwweg twee 'genres' konden onderscheiden: enerzijds de beschrijving van de structuur van één dialect (zgn. 'Ortsgrammatiken') en anderzijds de vergelijking van structurelementen in grotere dialectgebieden (zgn. dialectgeografie).

Het lijkt geen twijfel dat deze studies enorm hebben bijgedragen tot een dieper inzicht in (a) de interne structuur van onze dialecten en (b) de opbouw en de gelaagdheid van ons dialectlandschap. Die traditionelere dialectstudies gingen echter gebukt onder een tweeslachtige houding tegenover taalvariatie: enerzijds richtten ze zich op ruimtelijk afbakenbare variëteiten

(Ortsgrammatiken) en variatie (dialectgeografie), maar anderzijds gingen ze lokale / interne variatie uit de weg door zich te richten op het taalgebruik van de 'ideal native speaker' en dus de bestudeerde dialecten als monolithische blokken te beschouwen. Men *wist* wel dat elke taal / elk dialect intern gevarieerd is, maar men *beschouwde* 'afwijkingen' van de doorgaans niet expliciet geformuleerde 'norm' als persoonsgebonden, arbitrair, chaotisch en dus oninteressant voor linguïstisch onderzoek. Een en ander vloeide voort uit de Saussuriaanse dichotomie *langue / parole*, later (1957) door Chomsky in een enigszins ander perspectief hertaald met de tweedeling *competence / performance*. Daarbij werd de erg variabele parole, resp. performance naar de tafelranden van de linguïstiek verwezen. Pas midden in de jaren 1960 werd interne taalvariatie uit het verdomhoekje gehaald dankzij het werk van Labov (o.a. 1966) en andere fakkeldragers van de eerste generatie Amerikaanse *sociolinguïsten*. Zij toonden aan (1) dat interne taalvariatie geen talig randverschijnsel is maar een wezenlijk kenmerk van alle levende talen (2) dat het mogelijk is om orde en gerichtheid te ontdekken in de schijnbare chaos van variatie, mits men gebruik maakt van de gepaste methodes en technieken (o.a. gesofisticeerde statistische analyses).

### Verbreding en verdieping van de variatielinguïstiek na 1970

Verdieping en verruiming van de variatielinguïstiek in de laatste vier decennia zie ik in minstens drie opzichten.

---

## Sociolinguïstiek

Van de eerste verruiming is hierboven al de aanzet gegeven: de opkomst van de *sociolinguïstiek*, die juist van interne taalvariatie haar prioritair onderzoeksdomein maakte. Dat variatieonderzoek was niet zozeer gericht op een inventarisering van die variatie, maar had wel in hoofdzaak plaats vanuit de invalshoek dat de waargenomen variatie (heel) vaak een momentopname is van een zich voltrekkend *taalveranderingsproces*. Centrale vragen waren (en zijn): wat is er aan het veranderen, wat zijn de oorzaken (zowel interne als externe) van de in beeld gebrachte veranderingsprocessen, wat is hun teleologie en hoe verloopt precies dat veranderingsproces (welk type van taalgebruikers vormt de voorhoede, wie behoort tot de achterhoede, voltrekt de verandering zich heel geleidelijk of trapsgewijs, etc.).

Zo'n taakstelling impliceert dat de informanten niet alleen aan een bepaald geografisch profiel (b.v. geboren en getogen inwoner van plaats x) dien(d)en te beantwoorden – zoals het geval was in de klassieke dialectologie – maar ook aan een multidimensioneel *sociaal profiel* (b.v. leeftijd, sekse, opleiding en beroep, etc.). Een duidelijk voorbeeld hiervan is het proefschrift van Roeland van Hout (1989) over taalvariatie in het verbale repertoire van Nijmegenaars. Een andere verruiming die door / binnen de sociolinguïstiek geïntroduceerd werd, was de aandacht voor variatie en verschuivingen binnen het totale verbale repertoire van de taalgebruiker. Naast de traditionele belangstelling voor de horizontale / geografische variatie binnen een bepaald segment van het *verticaal* gelaagde verbale repertoire (b.v. de standaardtaal of het dialect) ging / gaat er nu veel aandacht naar verschuivingen op die verticale as. Populaire thema's zijn dan ook *dialectverlies* (zie o.a. Hinskens 1993), *destandaardisering* en de ontwikkeling van *tussentalige variëteiten* (zie o.a. Stroop 1998 voor Nederland, Geeraerts – De Sutter 2003 en Taeldeman 2008 voor Vlaanderen). Een speciale plaats in dit type van onderzoek neemt Rys (2007) in: in haar proefschrift onderzocht ze in welke mate niet in het dialect opgevoede jongeren het lokale dialect alsnog onder de knie krijgen.

Een andere sociolinguïstische verbreding van het variatieonderzoek was dat men niet alleen de variërende / veranderende taalelemen-

ten ging bestuderen, maar ook de manier waarop taalgebruikers die variatie ervaren. Dit leverde heel wat studies op over *attitudes* tegenover de diverse variëteiten uit het verticale spectrum (dialect, tussentaal, standaardtaal) (zie Grondelaers 2012 voor een overzicht). Verwant hiermee is onderzoek naar hoe taalgebruikers de relatie tussen de dialecten van een bepaald gebied inschatten (zgn. *subjectieve of perceptuele* dialectologie, zie Gooskens e.a. 2012 voor een overzicht). Beide genres horen thuis onder de koepel *sociaal-psychologisch* onderzoek.

## Intensivering van de wisselwerking met de theoretische linguïstiek

De Nederlandse dialectologie had al vroeg (1930 →) contact met de linguïstische theorievorming, meer bepaald met het Praagse structuralisme (met roergangers als Van Ginneken en Overdiep). Het is echter pas in de jaren 1960 dat de inbedding van de dialectologie in het structuralisme een rijke oogst opgeleverd heeft met onderzoekers als Heeroma, Weijnen en Goossens (zie o.a. Goossens 1969). Intussen was internationaal een nieuw theoretisch-linguïstisch kader tot volle ontwikkeling gekomen: de *Chomsky-aanse generatieve grammatica*. Vanaf ongeveer 1980 zien we ook in de Nederlanden dialectonderzoekers in dialoog treden met die nieuwe theoretische inzichten en wel in *twee richtingen*: aan de ene kant bieden generatieve modellen een interessant(er) verklaringskader voor de bestudeerde dialectgegevens, aan de andere kant kunnen observaties in een of meer dialecten bepaalde theoretische stellingen bevestigen, ontkrachten of verfijnen. Een voorbeeld van die intensieve interactie tussen dialectgegevens en linguïstische theorievorming is het proefschrift van Haegeman (1992). In Nederland is dit soort interactie het sterkst vertegenwoordigd in het Meertens Instituut (Amsterdam).

## Dialectonderzoek in wisselwerking met taaltypologie

Bij het begin van de jaren 1960 werden linguïsten zich ervan bewust dat het ook mogelijk is om taalsystemen (of modules daar-

---

van) te vergelijken op een macro-niveau. Dit zette heel wat interessant onderzoek in gang naar *taaltypologie* (een vroeg standaardwerk in die zin is Greenberg 1966). Met enige vertraging zijn de onderzoekers van Nederlandse dialecten de behoefte gaan voelen om hun bevindingen m.b.t. een of meer Nederlandse dialecten te confronteren met vergelijkbare beschrijvingen van veel taalsystemen uit de hele wereld, dus met bevindingen uit de taaltypologie. Ook bij deze invalshoek verloopt de interactie in twee richtingen: inzicht in de (macro-)variatie in de talen van de wereld kan leiden tot de ontdekking van de relevante parameters voor een adequate beschrijving en verklaring van de bestudeerde Nederlandse dialectgegevens, en tegelijk kan een typologisch perspectief een kader aanreiken dat het mogelijk maakt om de geobserveerde data in te schatten als uitzonderlijk of niet (een mooi voorbeeld hiervan is het proefschrift van De Vogelaer 2008).

## Slotsom

Het spreekt vanzelf dat deze nieuwe invalshoeken naar taalvariatie toe het variatielinguïstisch onderzoek vanaf ongeveer 1970 enorm verruimd en verdiept hebben. Door plaatsgebrek konden we het in dit overzicht niet eens hebben over het feit dat steeds meer variëteiten bij dit soort onderzoek betrokken worden (ik noem hier slechts etnolecten en medialecten, b.v. chattaal), maar één ding is zeker: wie ooit als structuralistisch dialectoloog in de linguïstiek is gestapt, hoeft zich nooit meer eenzaam te voelen, want nooit voordien was hij / zij zo goed en nuttig geïntegreerd geweest in het onderzoek naar allerlei aspecten van mensentaal.

## Literatuur

- De Vogelaer, G. (2008), *De Nederlandse en Friese subjectmarkering*. Gent.
- Geeraerts, D. & D. Speelman (2003), 'Ma wa zegdegij nu? Da kanekik nie verstaan zelle! Taalgedrag, taalbeleid en taalattitudes in Vlaanderen'. In: J. Stroop (red.), *Waar gaat het Nederlands naartoe?* Amsterdam.
- Gooskens, C. e.a. (2012), 'Perception of geographically conditioned linguistic variation'. In: F. Hinskens & J. Taeldeman (red.), *Language and Space: Dutch*. Te verschijnen bij Mouton De Gruyter, Hamburg / New York.
- Goossens, J. (1969), *Strukturelle Sprachgeographie*. Heidelberg.
- Greenberg, J.H. (1966), 'Some Universals of Grammar'. In: J.H. Greenberg (red.), *Universals of Language*. Cambridge, MIT Press.
- Grondelaers, S. (2012), 'Attitude Measurements in the Low Countries'. In: F. Hinskens & J. Taeldeman (red.), *Language and Space: Dutch*. Te verschijnen bij Mouton De Gruyter, Hamburg / New York.
- Haegeman, L. (1992), *Theory and description in generative syntax: a case study in West Flemish*. Cambridge, C.U.P.
- Hinskens, F. (1993), *Dialect leveling in Limburg. Structural and sociolinguistic aspects*. Nijmegen.
- Hoppenbrouwers, C. (1990), *Het regiolect, van dialect tot Algemeen Nederlands*. Amsterdam.
- Labov, W. (1966), *The social stratification of English in New York City*. Washington.
- Rys, K. (2007), *Dialect as a second language. Linguistic and non-linguistic factors in secondary dialect acquisition by children and adolescents*. Gent.
- Stroop, J. (1998), *Poldernederlands. Waardoor het ABN verdwijnt*. Amsterdam.
- Taeldeman, J. (2008), 'Zich stabiliserende grammaticale kenmerken in Vlaamse tussentaal'. In: *Taal en Tongval*, jg. 60.
- Van Hout, R. (1989), *De structuur van taalvariatie: een sociolinguïstisch onderzoek naar het stadsdialect van Nijmegen*. Dordrecht.

---

*Johan Taeldeman is emeritus hoogleraar Nederlandse taalkunde aan de Universiteit Gent.*

e-mail: johan.taeldeman@telenet.be

# Te boek

## Belgisch Frans

HUGO BROUCKAERT



**I**n Franstalig België loopt de houding ten opzichte van het Belgisch Frans in de laatste halve eeuw opvallend parallel met hoe in Vlaanderen gedacht wordt over belgicismen en gallicismen in het Nederlands: van een radicaal afwijzen in de jaren zestig en zeventig, tot tolerantie en uiteindelijk opname in de woordenboeken. De titels van de publicaties over taalzorg zijn in dat verband veelzeggend:

- 1971 *Chasse au belgicismes*
- 1974 *Nouvelle chasse aux belgicismes*
- 1979 *Belgicismes de bon aloi*
- 2001 *Les plaisirs de la langue française en Belgique*

De *Petit Larousse illustré* van 2009 bevat inmiddels ongeveer 600 Belgisch-Franse trefwoorden, wat een generatie geleden nog ondenkbaar was.

In hun inleiding wijzen de auteurs van het woordenboek dat hier voorligt erop dat deze ontwikkeling van normeren en corrigeren naar beschrijven zonder te veroordelen reeds aanleiding heeft gegeven tot belangrijke publicaties over het taalgebruik in Romaans Zwitserland, in Québec en in sommige streken van Frankrijk.

Dit woordenboek, waaraan grondig onderzoek door een honderdtal informanten is voorafgegaan, is een uitvoerige inventaris van woorden en wendingen, met details over de gebruiksfrequentie, de geografische verspreiding in Franstalig België (Brussel, de verschillende Waalse provincies) en de herkomst (dikwijls ontleening uit de dialecten van Vlaanderen). Ook wordt verwezen naar het gebruik ervan in delen van Frankrijk (vooral Nord-Pas-de-Calais, wat geen verbazing kan wekken) tot zelfs in Québec, zoals het woord *manne à linge* (linnenmand) voor *panier à linge*.

### Enkele voorbeelden

=> We leren dat *plattekeis* beperkt blijft tot Brussel en dat men in Wallonië van *maquée* spreekt, al is dat woord veel minder bekend in het Picardisch gebied (Doornik, Bergen). In het Standaardfrans (*français de référence*) is dat *caillebotte*.

=> De woorden *bröl* (rommel) en *stoemp* (stampot) zijn vanuit Brussel over heel Wallonië uitgezwermd. Het werkwoord *piler* (zeuren, zaniken, 'zagen') daarentegen is zeer verspreid in Luxemburg, Luik en Namen, veel minder in Henegouwen en onbekend in Brussel.

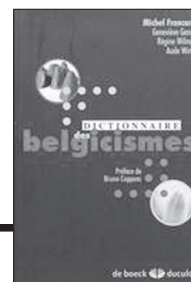
=> Algemeen Belgisch zijn woorden als *cluberdon*, *pistolet*, *gueuze*, *américain*, *waterzooi* en uitdrukkingen in beide talen als *tirer son plan* – zijn plan trekken – en *faire de son nez* – van zijn neus maken.

=> *A la daube* (gemaarineerd) verschilt op twee manieren van het Standaardfrans. In Frankrijk zegt men *en daube* en wordt de term alleen voor vlees gebruikt. In België ook voor vis en schaaldieren. Het valt trouwens op dat het voorzetsel *à* in Wallonië veel meer gebruikt wordt dan in het Standaardfrans. Ook dat is vergelijkbaar met *aan* in Vlaanderen (aan de prijs van, zich interesseren aan ...).

Er wordt ook encyclopedische toelichting verstrekt, bij institutionele woorden bijvoorbeeld (*province*, *régionalisation*, *parastatal*), bij plaatselijke folklore (het steltlopen in Namen) en bij heel wat woorden met betrekking tot spijs en drank, onder meer de trappisten- en abdijbieren en het verschil tussen beide soorten. In die encyclopedische uitweidingen zit niet veel systeem, maar ze zijn de krenten in het brood.

Positief is ook dat de verwijzingen naar Nederlands en 'Vlaams' correct zijn, wat in vroegere publicaties lang niet altijd het geval was. De auteurs hebben daarvoor een beroep gedaan op prof. Ludo Beheydt (Louvain-la-Neuve en Leiden).

Een gemiddelde kennis van de Franse taal moet voldoende zijn om genoeglijk te grasduinen in dit aantrekkelijk gepresenteerde woordenboek, dat bij mijn weten geen volwaardig equivalent heeft in Vlaanderen. Een dergelijk Vlaams woordenboek met aandacht voor de geografische verspreiding van de woordenschat zou ons wellicht leren dat er veel minder woorden 'algemeen Vlaams' zijn dan sommige particularisten denken of zouden wensen.



Michel Francard, Geneviève Geron, Régine Wilmet en Aude Wirth, *Dictionnaire des belgicismes*. Brussel: Duculot, 2010, ISBN 978 28 0111 608 1, 400 blz., 24,50 euro.

# Te boek

## Fout is soms goed

ANN JANSEN



**D**ocenten Nederlands hebben hun handen vol aan correcties. Maar aan zinnen als ‘Hun hebben het verkeerd’ of ‘Ik weet het beter als jij’ moeten zij zich volgens taalwetenschapper Jan Stroop niet meer ergeren. Het valt te verwachten dat ze deel uit gaan maken van het AN. Dit staat vermeld in zijn boek *Hun hebben de taal verkwanseld*, een bundeling van artikelen.

Dr. Jan Stroop is gastonderzoeker aan het Instituut voor Neerlandistiek van de Universiteit van Amsterdam en was daar tot 2003 werkzaam als wetenschappelijk hoofdmedewerker. Hij publiceerde talloze artikelen over taal(verandering) en Nederlandse en Vlaamse dialecten. Stroop werd bekend door zijn in 1998 gepubliceerde boek *Poldernederlands*. Hij werkt ook mee aan de nog te verschijnen *Atlas van de Nederlandse dialecten*. In *Hun hebben de taal verkwanseld* zijn al zijn stokpaardjes terug te vinden. Centraal staat hoe het Nederlands vermoedelijk zal veranderen.

Stroop maakt verschil tussen fout en ‘fout’. Hij schotelt de lezer tal van voorbeeldzinnen voor om duidelijk te maken dat er zinnen zijn die hij automatisch verwerpt vanuit zijn taalgevoel en andere die hij afkeurt vanwege taalkunstjes die zijn aangeleerd. Niemand zal een zin als ‘Ik hoor dat ze al een weekje is ziek’ uitspreken. Maar dat ligt anders met ‘De man waarmee ik op reis ga’. Deze zin kent wel een fout die veel voorkomt. ‘De man met wie ik op reis ga’ is niet vanzelfsprekend. Voor een bedachte regel ontwikkelt men geen taalgevoel en daarom gaan deze ‘fouten’ de grammatica veranderen. Zodra de samenleving die taalverandering accepteert.

Taalverandering is dan een verbetering, meent de taalwetenschapper. De taalgebruiker doet wat goed voor hem is. Deze houding staat in contrast met grammaticale regels die taalkundige Balthazar Huydecoper (1695-1778) kunstmatig heeft opgesteld en waarvan Stroop bewijst dat ze afbreuk doen aan de zuiverheid van het Nederlands. Hij noemt ‘groter dan’, het onderscheid tussen ‘hen’ en ‘hun’, de constructie ‘de persoon met wie’ willekeurige bedenksels van een taalverbeteraar die in gevecht is met zijn taalgevoel. Geen wonder dus dat hiertegen zoveel fouten worden gemaakt.

Taal leeft en verandert. Met zijn observaties van een nieuwe uitspraakvariant, Poldernederlands, bewijst Stroop dat ook een foute uitspraak

van het AN uiteindelijk het goede voorbeeld kan worden. Kenmerkend is de verwijding van de tweeklanken zoals uitgesproken door Trijntje Oosterhuis: ‘De verleden taid van vrede is aurlog’. Zo spraken aanvankelijk vooral de hoogopgeleide vrouwen, maar nu hebben de kinderen deze variant opgestoken van hun moeder en is Poldernederlands het model van de toekomst.

Het hoofdstuk ‘Tussen fout en “fout”’ beslaat de helft van het boek, de overige drie hoofdstukken gaan over ‘Spelling en spraak’, ‘Poldernederlands’ en ‘ABN en Standaardnederlands’. De structuur hapert en dat is niet alleen omdat de onderwerpen door elkaar zijn gaan lopen. Want over Poldernederlands staan bijvoorbeeld tekstjes in alle hoofdstukken. De artikelen, die geschreven zijn over een periode van twaalf jaar, zijn niet chronologisch geplaatst. De vertelling is als een spinnenweb, waarbij de lezer heen en weer geslingerd wordt vanwege verwijzingen en soms vast komt te zitten in de talloze herhalingen.

Bijna de helft van de stukjes is nog nooit eerder gepubliceerd. Toch is dit boek niet vernieuwend voor degene die het werk van Stroop al kent. Of het zou zijn vanwege de verzuchtingen. Stroop vertelt niet als taalkundige maar als ‘zichzelf’ wel eens last te hebben van zijn gevoelens: ‘Zoals elke taalgebruiker vind ik het Nederlands waarmee ik opgegroeid ben het best en het aangenaamst.’



Jan Stroop, *Hun hebben de taal verkwanseld*. Over Poldernederlands, ‘fout’ Nederlands en ABN. Amsterdam: Athenaeum - Polak & Van Gennep, 2010, ISBN 978 90 253 6743 5, 231 blz., 17,95 euro.



# Te boek

## Woordenboek Afrikaans en Nederlands

FILIP DEVOS



**S**edert de afschaffing van de apartheid is het Afrikaans, een betrekkelijk jonge taal, een van de elf officiële talen in Zuid-Afrika. Het is de moedertaal van zes miljoen Zuid-Afrikanen en de tweede taal voor dertien miljoen andere. Sinds de 17de eeuw heeft de taal zich geleidelijk losgemaakt van het Nederlands, en een eigen spelling, morfologie en grammatica ontwikkeld. Het lexicon, de woordenschat, overlapt nog in grote mate het Nederlands.

Onder leiding van Willy Martin, emeritus hoogleraar lexicologie aan de VU Amsterdam, is de voorbije tien jaar grondig gewerkt aan een Afrikaans en Nederlands woordenboek in het zogenaamde ANNA-project (Afrikaans-Nederlands Nederlands-Afrikaans woordenboekproject). Dat project resulteerde onlangs in het *Prisma groot woordenboek Afrikaans en Nederlands*. De redactie bestond uit Willy Martin (Vrije Universiteit Amsterdam), Else Boekkooi (N. Mandela Universiteit, Port Elisabeth), Rufus Gouws (Universiteit van Stellenbosch), Isa Maks (Vrije Universiteit Amsterdam) en Luc Renders (Universiteit Hasselt).

Martin stelt in zijn 'Woord vooraf': 'We wilden vooral een woordenboek maken dat de verschillen en gelijkenissen tussen twee nauw verwante talen op een heldere, niet-redundante en overzichtelijke wijze in kaart zou brengen.'

Martin gebruikte daarbij voor het eerst het zogenaamde 'amalgamatiemodel'. Traditionele vertaalwoordenboeken gaan van en naar de moedertaal en zijn dus tweedelig (vb. de taalrichtingen Frans → Nederlands en Nederlands → Frans). In dit woordenboek zijn beide talen, het Nederlands en het Afrikaans, in één deel gegoten: de Nederlandse en Afrikaanse woorden staan met andere woorden door elkaar. Dat kan omdat beide talen qua vorm en betekenis zo verwant zijn. De Afrikaanse woorden (vb. *fynmeel*) en van het Nederlands afwijkende betekenissen (vb. *robot*, *paal met lig wat verkeer reël*, i.e. stoplicht) zijn cursief gedrukt, de Nederlandse romein.

*pottoe* b.nw.

A (*potdig*, *bottoe*) **potdicht**

**potver** tw.

N (<inf.> **krachtterm**) **koek** ≠ potver, daar heb je het al!  
*o koek, daar gebeur dit!*

Op ruim 2200 bladzijden worden 60 000 trefwoorden beschreven. 29 500 daarvan zijn zogenaamde 'cognates', woorden met gelijke afstamming (vb. *bloempot-blompot*, *maken-maak*). Het woordenboek kent vijf soorten ingangen:

- absolute cognates, woorden die qua vorm en inhoud volledig identiek zijn (vb. *tafel/tafel*, *kaas/kaas*)
- absolute cognates met vormverschil, woorden met dezelfde betekenis(sen), maar met vormverschil (vb. *gelljel*, *zalm/salm*)
- partiële cognates, woorden waarbij er ten minste één betekenisverschil is (vb. *geil/geil*; in het Afrikaans ook 'vruchtbaar')
- niet-cognates, woorden met eenzelfde betekenis, maar een duidelijk verschillende vorm (vb. *citroen/suurlemoen*)
- valse vrienden, woorden die alleen de vorm (quasi) gemeen hebben, maar niet de betekenis (vb. *limoen* ('kleine citroen')/*lemoen* ('sinaasappel') of *amper* (Ned. 'nauwelijks'; Afr. 'bijna').

Ieder trefwoord geeft informatie over betekenis, woordsoort, lidwoord, meervoud, vaste verbindingen. Het woordenboek bevat naast een lexicaal deel ook een grammaticaal compendium, waarin de functiewoorden (de meest gebruikelijke voorzetsels, telwoorden, voegwoorden, voornaamwoorden en lidwoorden) beschreven staan, een lijst van onregelmatige Nederlandse werkwoorden, een lijst met geografische namen, namen van talen en afkortingen.

Dit 'eerste geamalgameerde woordenboek', een 'unicum in de lexicografie', is een (contrastief) leeswoordenboek dat niet alleen de beeldrijkheid van het Afrikaans aantoonst (vb. *moltreinen*, *vonkelwijn*), maar ook een schat aan informatie bevat voor verder (lexicologisch) onderzoek.



Willy Martin (hoofdred.), *Prisma groot woordenboek Afrikaans en Nederlands*. Houten/Antwerpen: Unieboek/Het Spectrum, 2011, ISBN 978 90 4910 2562, 2228 blz., 69,99 euro.

# Te boek

## Het lichaam in de dialecten

FILIP DEVOS

**S**edert 1972 (volgend jaar wordt dus een jubileumjaar) wordt aan de vakgroep Nederlands van de Universiteit Gent gewerkt aan het *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten* (WVD), een grootschalig dialectlexicografisch project waarin de woordenschat van de dialecten in West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen, Frans-Vlaanderen en Zeeuws-Vlaanderen geïnventariseerd wordt. Ook de andere dialectgebieden in Vlaanderen en het zuiden van Nederland kennen dergelijke wetenschappelijke projecten: het *Woordenboek van de Brabantse dialecten* en het *Woordenboek van de Limburgse dialecten*.

De dialectwoordenschat wordt in het WVD thematisch beschreven in drie delen. Van het eerste deel, 'Landbouwwoordenschat', zijn tot nu toe 11 afleveringen verschenen over onder meer akkerland en weiland, erf, ploegen, bemesting, rund en pluimvee. In deel 2, 'Niet-agrarische vakwoordenschat', verschenen 7 afleveringen over onder andere de strodekker, de molenaar, de timmerman, de kuiper en hoepelmaker. Het derde deel, 'Algemene Woordenschat', had het onder meer over vogels, karakter, verstand en gevoel, en flora.

Onlangs verscheen de 7de aflevering in het deel 'Algemene woordenschat'. Die aflevering beschrijft de dialectwoordenschat rond 'het menselijk lichaam' en is in drie grote delen opgebouwd. Eerst komen 'Het lichaam en de lichaamsdelen' aan bod, met subcategorieën als 'algemeen' (bijvoorbeeld 'klein', 'groot', 'sterk', 'dik', 'mager', 'mooi', 'lelijk'), 'hoofd', 'hals en romp' en 'ledematen'. De tweede sectie behandelt de 'Organen en hun functies', met daaronder 'Zenuwstelsel', 'Hart en vaatstelsel', 'Ademhalingsstelsel', 'Spijverteringsstelsel' en 'Voortplantingsstelsel'. Het derde en laatste deel heeft het over 'De werking van de zintuigen' (gezicht, gehoor, reuk).

In totaal worden, zo blijkt uit de lijst van lemmatitels (in het Algemeen Nederlands), een 300-tal lemma's beschreven. Daarin komen 'alle lichaamsdelen' aan bod. Maar de beschrijving gaat verder: ook lemma's als *vermageren*, *verdikken*, *rood worden in het gezicht*, *dove persoon*, *kwijlen*, *naar de wc gaan* of *een wind laten komen* aan bod. Voor een begrip als 'zeer mager zijn' gaven de informanten uitdrukkingen als *Je kunt er de krant door lezen* (Waterlandkerkje), *erdoorheen blazen* (Terneuzen), *hem door het sleutelgat trekken* (omg. Gent), *hem door de wc spoelen* (Oostvleteren), *piano spelen op zijn ribbenkas* (Erembodegem), *hem in een fles steken* (Aalst), *hem wegblazen* (Popeinge, Lovendegem).

### RINGBAARD

Korte baard die in een ring rond de kin loopt.  
WVD 119 (2000), 77; N 10b (1961), 13; DC A'dam 1 (1931), 30; Nehalennia 138 (2002), 59.

**collier** [*Fr. uitspr.*]: freq. FV centraal.

**korte baard, kort baardje**: Ieper, Wieze.

**ringbaard(je)**: freq. WV, ZV en OV.

♦ alg. ZV. Ts: Nehalennia : riengbaard : WZV (Cadzand) : rienbaard : WZV (Groede) : ringbaoretje : WZV (Nieuwvliet) : ringbaard : L. v. Hulst (Koewacht)

**ringetje**: Gentbrugge

**schippersbaard** : ♦ Lamswaarde

**vissersbaard** : ♦ freq. L. v. Hulst.

Opvallend is het dat bij deze 'afgeleide' woorden en uitdrukkingen bijvoorbeeld niet *gehandicapte*, *niet zien*, *spuwen*, *kauwen* of *vrijen* opgenomen zijn. Het blijft dus soms de vraag hoe de lemma's precies geselecteerd werden.

Tientallen dialectkaartjes illustreren de verspreiding van bepaalde woorden. Zo zie je bijvoorbeeld meteen de verspreiding in het Vlaamse dialectgebied voor de woorden voor het Nederlandse *kaal*: *blaarde*, *blats*, *bluts*, *kaal*, *klets* en *plets*. Het geheel is zeer toegankelijk door het 180 bladzijden tellend trefwoordenregister.



Liesbet Triest, Matthias Lefebvre, Magda Devos, Jacques Van Keymeulen en Veronique De Tier, *Woordenboek van de Vlaamse dialecten. Deel III – Algemene woordenschat – Aflevering 7: Het menselijk lichaam*. Gent: Academia Press, 2010, ISBN 978 90 382 1655 3, XLIV, 523 blz., 35 euro.

## Met de ICT'ers op wandel

HUGO BROUCKAERT



**E**nige tijd geleden las ik dat de jeugd in Brussel zou gaan betogen. Mijn oud betogershart sprong op bij het vernemen van dat bericht, omdat ik in de mening verkeerde dat die vorm van vrijetijdsbesteding uitgestorven was. In de jaren zestig betoogden we meer dan we studeerden. Betogen was ons lang leven. Nadien is het veertig jaar rustig gebleven.

Mijn vreugde over het reveal van de politieke jongerenbetoging was echter van korte duur. Jongeren demonstreren tegenwoordig omdat er geen regering is! Wat een desillusie! Hebben zij dan niets om *tegen* te betogen? Wij betoogden tegen alles, totdat er geen regering meer was, tot politieke partijen splitsten en tot er koppen vielen. Vandaag betoogt de jeugd niet tegen iets, zelfs niet voor iets, zij betoogt *omdat* iets: omdat er geen regering is. Je kunt net zo goed betogen omdat het regent, of omdat het niet regent.

En dan die aankondiging in de kwaliteitskranten: *'Er zal voor het eerst in België gebruik gemaakt worden van een tweetwall, een projectiescherm waarop live twitterberichtjes te zien zijn. Tijdens het event zullen aanwezigen ertoe aangespoord worden om via hun smartphone hun indrukken op de sociaalnetwerksite te posten. Op die manier hopen de organisatoren hun event meer in de kijker te zetten.'*

Je gelooft toch je eigen ogen niet? Zelfs op een betoging staan ze nog op hebbedingetjes leuke tekstjes te tikken en naar een scherm te staren. Daarop verschijnen dan zinnestjes over *'wat hun verontwaardiging getriggerd heeft'*. Het geheel heeft iets van een gezellige woonkamer in de openlucht.

Zal ik jullie eens zeggen, jongelui, hoe opa betoogde? We spraken met een tiental gelijkgestemden af in een bruine kroeg en liepen de straat op. Na een halfuurtje

slogans schreeuwen – toen nog in het Nederlands – waren we met zijn zeshonderd. Algauw kwamen we oog in oog te staan, neen, niet met een projectiescherm, maar met een waterkanon van de Rijkswacht. Het woord Rijkswacht alleen al riep grimmige herinneringen op aan het destijds nog in het geheugen van onze ouders levende Derde Rijk. Rijkswachters hadden vervaarlijke helmen op. De twee dienstdoende federale politieambtenaren die op de hoek van de straat samen met de betogers van vandaag verveeld naar de *tweetwall* staan te staren, zijn daarbij vergeleken watjes.

Het water van het kanon diende om onze zakdoek nat te maken om de verwachte aanval met traangas te kunnen opvangen. Daarna zetten we het op een lopen tussen knetterende voetzoekers en opgebroken kasseistenen. Tijdens de vlucht riepen we slogans als 'antikapitalistische structuurhervormingen' en een aantal pregnante citaten uit Mao's Rode Boekje, een combinatie van activiteiten waarvoor een meer dan gemiddelde longcapaciteit vereist is.

We kwamen thuis met een schorre stem, een bloedneus, de afdruk van politielazeren op onze jassen en een ontwrichte schouder, waarop door de inslag van de legendarische matrak een beurse plek te zien was, die naarmate de dagen vorderden achtereenvolgens de kleuren van alle politieke partijen kreeg. In de studentenkroegen werden onze daden heldhaftiger naarmate de bierconsumptie steeg.

Vandaag keren betogers met de bakfiets – de *kids* zijn er immers ook bij – tevreden van hun *event* naar huis terug, alwaar de doelstellingen worden geëvalueerd en de knelpunten geanalyseerd. Er worden zinnestjes en foto's *gefacebookt*, *geyoutubed* en *getwitterd*. Minister Q publiceerde op die manier ooit een foto van zijn blote voeten. Het geeft het niveau aan.

Is dat een betoging? *Shame!*

# Quiz over taal

## Test uw kennis van het Nederlands

NATALIE HULSEN



### I. Breng - indien nodig - de accenttekens aan.

1. compote
2. eminence grise
3. condoléance
4. idee-fixe
5. delegue
6. elegance

### II. Geef het juiste verkleinwoord.

1. depot
2. airco
3. variété
4. procédédé
5. pony
6. piercing

### III. Wat betekenen de onderstaande woorden?

1. deuvekater
  - a) fijn zoet brood
  - b) gedroogd hard brood
  - c) in een blik gebakken brood
2. xerofagiën
  - a) puistjes die de huid verharden en verdikken
  - b) zeer strenge vastendagen in de oude christelijke kerk
  - c) hekelende puntgedichten
3. schrammelmuziek
  - a) Oostenrijkse populaire muziek
  - b) slaapverwekkende muziek
  - c) muziek die in tempo afneemt
4. derrick
  - a) handstand gevolgd door een radslag
  - b) term voor het te hoog heffen van de stick bij ijshockey
  - c) boortoren
5. talpak
  - a) militair hoofddeksel
  - b) brandwerend pak
  - c) roversbende

6. woiwode
  - a) Poolse rondtrekkende volkszanger
  - b) legerhoofd of hertog
  - c) duizendpoot

### IV. Rijg de woorden aan elkaar.

1. brood ... varen
2. vuur ... beek
3. speel ... bed
4. water ... kap
5. regen ... kunst
6. pauw ... bal

### V. Zoek de fouten in onderstaande zinnen.

1. Steven had de hele dag gejeu-de-bould met zijn Sovjetrussische collega, die een grote fan is van heavy metal en hard rock.
2. Een Drenthse olympiër, die veel weg had van een Deense bulldog, nam op Allerheiligendag deel aan zijn laatste triathlon.
3. Hij hanteerde een dronkemanstaaltje en had het over grandprixwedstrijden, de-escalatie van de Lelystadters, ferries en voogdijinstellingen.

## OPLOSSINGEN

1. I. compote / 2. eminence grise / 3. condoléance / 4. idee-fixe
- II. 1. depote / 2. aircooite / 3. variëteite / 4. procédéite / 5. ponyite / 6. piercinkite
- III. 1a / 2b / 3a / 4c / 5a / 6b
- IV. 1. boom / 2. berg / 3. veld / 4. damp / 5. scherm / 6. oog
- V. 1. Sovjet-Russische, hardrock
2. Drense, bulldog, allerheiligendag, triatlon
3. dronkemannestaaltje, grand-prixwedstrijden, Lelystadters, ferries